

Saksframlegg

TRONDHEIM - EN FUNKSJONSVENNLIG BY

Arkivsaksnr.: 04/25242

Forslag til vedtak:

1. Formannskapet vedtar at prinsippet om universell utforming skal legges til grunn for planlegging og utførelse i Trondheim kommune.
2. Formannskapet ber rådmannen organisere tilgjengelighetsarbeidet i Trondheim kommune slik at tilgjengelighetshensyn i planlegging og gjennomføring som hovedprinsipp påhviler de respektive sektorer og fagenheter. Arbeidet skal dessuten koordineres mellom kommunens ulike sektorer på en helhetlig og hensiktsmessig måte, blant annet gjennom opprettelse av et tverrsektorielt fagforum for tilgjengelighetsforhold med arbeidsoppgaver som fremgår av saksframlegget. I dette forumet skal også brukermedvirkning formaliseres.
3. Formannskapet vedtar fremlagt "veileder publikumsbygg" til bruk ved planlegging av nybygg og ved ombygging av eksisterende bygg i Trondheim kommune. Veileder publikumsbygg skal også brukes som støtte ved kommunens plan- og byggesaksbehandling.

Innen sommeren 2005 skal det utarbeides en tilsvarende veileder som skal omfatte forskriftskrav og anbefalinger for planlegging av uteområder i Trondheim kommune.

4. Formannskapet vedtar fremlagte retningslinjer for skilting i form av piktogram i offentlige bygninger i Trondheim kommune. Retningslinjer og piktogram innarbeides i veileder publikumsbygg som skal benyttes ved planlegging av nybygg og ved ombygging av eksisterende bygg i Trondheim.
5. Formannskapet vedtar at det som redskap for å oppnå bedre brukbarhet/tilgjengelighet i boligprosjekt skal satses på retningslinjer i kommuneplanens arealdel, spesifikke bestemmelser i reguleringsplaner med hensyn til tilgjengelighet og antall tilrettelagte boliger, utøvelse av tilsyn og utarbeiding av tilgjengelighetsveileder for bruk ved planlegging og saksbehandling. Forutsatt tilstrekkelige ressurser, skal en tilgjengelighetsveileder for boliger være utarbeidet innen utgangen av 2005.
6. Formannskapet vedtar at kommunens informasjonstiltak som prinsipp skal inkludere tilrettelagt informasjon til orienteringshemmede og eldre. For å oppfylle intensjonene bes rådmannen implementere relevante tiltak i de fire nye bydelssentrene og innenfor vedtatt budsjetttramme for "Felles dør"/samlokalisering.

Øvrige informasjonstiltak innarbeides i de årlige handlingsplanene for kommunens ordinære informasjonsaktivitet. Tiltak som likestiller funksjonshemmede med andre innbyggere i kommunen skal innarbeides over en periode på fire år.

7. Formannskapet vedtar foreslåtte prinsipper, tiltak og ansvarsfordeling for å forbedre informasjonen til hørselshemmede brukere av kommunale tjenester. Rådmannen bes implementere foreslåtte tiltak i felles publikumsmottak, i sentrale møterom og som mobilt utstyr slik det foreslås i punktene 4.2.1, 4.2.2 og 4.2.3, og at dette gjøres i forbindelse med opprettelse av nye bydelssentre og samlokalisering. Tiltakene finansieres innenfor vedtatt budsjetttramme for "Felles dør"/samlokalisering. Dersom full utrustning som foreslått må prioriteres mellom bydelssentrene, skal lokalene for samlokaliseringen i Midtbyen prioriteres.

Øvrige investeringer innarbeides i årlige handlingsplaner innenfor ordinær aktivitet. Tiltak som likestiller hørselshemmede brukere med øvrige brukere av kommunale tjenester skal innarbeides over en periode på fire år.

8. Formannskapet tar rapport om Sør-Trøndelag fylkeskommunes prosjekt om "Informasjon til orienteringshemmede og eldre" til orientering.

Formannskapet ber rådmannen påse at relevante erfaringer fra prosjektet og fra brukerorganisasjoner generelt benyttes i Trondheim kommunes deltakelse i forsøket med alternativ forvaltningsorganisering av transportsystemet.

9. Formannskapet vedtar at tiltaket om avis i lydkassetformat ikke lenger synes aktuelt, og at alternative former for avis for orienteringshemmede går ut over rammen for prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by". Trondheim kommune vil vurdere deltakelse i eventuelt alternativt prosjekt.

10. Formannskapet tar til orientering redegjørelser om
delprosjekt 7 – Gatemiljø i Trondheim,
delprosjekt 8 – Bom i boligområder,
delprosjekt 9 - Luftforurensning,
delprosjekt 11 – Handikaptoalett i Midtbyen og
delprosjekt 12 – Tilrettelegging og etterbruk av VM-anlegget i Granåsen.

Innholdsfortegnelse:

Forslag til vedtak	side 1
Kap. 1 – Prosjektets bakgrunn, innhold og prosess	side 4
Kap. 2 – Statlige føringer for tilgjengelighetsarbeid	side 7
Kap. 3 – Organisering av tilgjengelighetsarbeidet i Trondheim kommune	side 9
Kap. 4 – Delprosjekt i ”Trondheim – en funksjonsvennlig by”	side 10
* Delprosjekt 1 – Tilgjengelighet til offentlige og private publikumsbygg	side 11
* Delprosjekt 2 – Retningslinjer for enhetlig skilting i form av piktogram i offentlige bygninger i Trondheim kommune	side 14
* Delprosjekt 3 – Offentlig informasjon til orienteringshemmede og eldre	side 22
* Delprosjekt 4 – Tilgjengelighet til informasjon for hørselshemmede	side 27
* Delprosjekt 5 – Plan- og bygningsloven som redskap til å oppnå brukbarhet/tilgjengelighet i boligprosjekt	side 30
* Delprosjekt 6 – Tilgjengelighet til kollektive transportmidler	side 37
* Delprosjekt 7 – Retningslinjer for gatemiljø i Trondheim kommune	side 43
* Delprosjekt 8 – Bom i boligområder	side 44
* Delprosjekt 9 – Luftforurensing	side 46
* Delprosjekt 10 – Avis i lydkassetformat	side 48
* Delprosjekt 11 – Handikaptalett i Midtbyen	side 49
* Delprosjekt 12 – Tilrettelegging og etterbruk av VM-anlegget i Granåsen	side 50

1. Prosjektets bakgrunn, innhold og prosess

Etter initiativ fra Kommunalt råd for funksjonshemmede vedtok Trondheim formannskap i 1996 å gjennomføre et prosjekt kalt "Trondheim – en funksjonsvennlig by". Prosjektets innhold skulle bestemmes av brukerorganisasjonenes ønsker og behov, representert ved Kommunalt råd for funksjonshemmede. Prosjektets målsetninger er utformet i et samarbeid mellom rådet og kommunens byutviklingsområde.

Bakgrunnen for prosjektet var inspirasjon fra det arbeidet med tilgjengelighet som var gjort på Lillehammer gjennom prosjektet "Byen for alle". Dette prosjektet tok utgangspunkt i fysisk tilrettelegging, informasjon/kunnskapsformidling og om det å utvikle samarbeidsrelasjoner. Det var ønske om å gjøre noe tilsvarende på basis av tilgjengelighetsproblematikken i vår kommune. Det medførte en avgrensning av problembeskrivelse og forslag om tiltak som i stor grad dreide seg om tilrettelegging for bevegelseshemmede, orienteringshemmede og hørselshemmede. Nedenstående tabell viser problemområder som ble definert og vedtatt utredet, delprosjektenes status per i dag og eksterne midler i prosjektene.

TEMA
TILGJENGELIGHET TIL OFFENTLIGE OG PRIVATE PUBLIKUMSBYGG Status: - "Veileder publikumsbygg" for Trondheim kommune legges frem <i>for vedtak</i>. Veilederen er en samling kravspesifikasjoner og kommunale anbefalinger til bruk ved planlegging av nybygg og større ombygginger av offentlige og private publikumsbygg i Trondheim. Det foreslås også at tilsvarende veileder for tilgjengelighet i uteområder utarbeides i løpet av 2005.
SKILTPLAN I FORM AV PIKTOGRAM I PUBLIKUMSBYGG I TRONDHEIM Status: - Retningslinjer for skilting i form av piktogram i offentlige bygg i Trondheim legges frem <i>for vedtak</i>. - Skiltplanen skal bidra til god informasjon på en enhetlig og lett forståelig måte for alle brukergrupper. Eksterne midler til prosjektet: - kr 35.000 fra Miljøverndepartementet

PLAN-OG BYGNINGSLOVEN SOM REDSKAP TIL Å OPPNÅ BRUKBARHET/TILGJENGELIGHET I BOLIGPROSJEKT

Status:

- To delrapporter er fullført:
 - gjennomgang av reguleringsplaner over en 10-årsperiode med henblikk på livsløpsegnete boliger
- drøfting av virkemidler for å øke andelen livsløpsegnete boliger i Trondheim

På denne bakgrunn fremlegges forslag til virkemidler for å øke brukbarhet/tilgjengelighet i boligprosjekt og forslag om å utarbeide en tilgjengelighetsveileder for boliger innen utgangen av 2005. Saken legges frem *for vedtak*.

Eksterne midler til prosjektet:

Kr 300.000 fra Sosial- og helsedepartementet

OFFENTLIG INFORMASJON TIL ORIENTERINGSHEMMEDE OG ELDRE

Status:

Prinsipp om offentlig, tilrettelagt informasjon og tiltak for distribusjon legges frem *for vedtak*.

TILGJENGELIGHET TIL INFORMASJON FOR HØRSELHEMMEDE

Status:

Rapport om kommunikasjonssituasjoner og kommunikasjonshjelpemidler for hørselshemmede er utarbeidet.

På den bakgrunn fremlegges *for vedtak* prinsipp og tiltak for å bedre tilgjengeligheten til informasjon for hørselshemmede i forhold til kommunale tjenester.

Eksterne midler til prosjektet:

Kr 150.000 fra Sosial- og helsedepartementet

BOM I BOLIGOMRÅDER

Status:

- Rapport om egenskaper ved tiltak rettet mot trafikksikkerhet og tilgjengelighet i boligområder i Trondheim er utarbeidet. Rapporten drøfter hvordan de ulike hensyn kan prioriteres og kombineres bedre. Rapporten er distribuert til relevante instanser for å hensyntas i arealplanlegging og i søknader og behandling av søknader om å installere bom i boligområder. Saken legges frem *til orientering*.

Eksterne midler til prosjektet:

- Kr 100.000 fra Sosial- og helsedepartementet

LUFTFORURENSNING Status: Foreslåtte delprosjekt er dekket av fagprosjektet "Bedre byluft", fremlagt for bystyret 25.01.2001. Saken legges frem <i>til orientering</i>.
AVIS I LYDKASSETTAVIS Status: Tiltaket vurderes å være utdatert, og prosjekt er ikke gjennomført. Saken fremlegges <i>for vedtak</i> om at tiltaket i foreslått form ikke er aktuelt, men at kommunen vil vurdere deltakelse i eventuelt alternativt prosjekt.
HANDIKAPTOALETT I MIDTBYEN Status: 6 handikaptoalett er oppsatt i Trondheim. Saken legges frem <i>til orientering</i>.
TILRETTELEGGING OG ETTERBRUK AV VM-ANLEGG I GRANÅSEN Status: Arrangementet ble gjennomført med stor grad av tilrettelegging for bevegelseshemmede og hørselshemmede. Anlegget er permanent tilrettelagt for bevegelseshemmede i hoppanlegg og langrennsarena. Saken legges frem <i>til orientering</i>.

Samtlige delprosjekt er gjennomført med stor deltakelse fra brukerorganisasjonene i tråd med intensjonen fra formannskapet. Videre er det søkt om statlige midler under "Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede". Det fremgår i tabellen ovenfor hvilke prosjekt som er tilgodesett med slike midler. Departementenes grunnlag for å gi tilskudd har vært at våre delprosjekt tar for seg problemstillinger som ikke er belyst av andre kommuner/instanser, og som vurderes å ha relevans også ut over vår kommune.

Tidsplanen for det totale prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by" har sprukket. Formannskapet forutsatte at alle delprosjekt skulle være gjennomført innen 1998. Flere av dem var gjort innen fristen. Imidlertid ble det administrativt tatt et valg om å rapportere alle delprosjekt samlet. I ettertid kan vi beklage dette ettersom det har tatt så lang tid å fullføre alt, og det kan virke som om oppgaven ikke er tatt på alvor. Det er imidlertid jobbet kontinuerlig med saksområdene, men med varierende innsats. Begrunnelse for å rapportere alt samlet har imidlertid vært ønsket om å fremstille tilgjengelighetsarbeidet mer helhetlig enn om delprosjektene ble rapportert etter hvert som de var ferdige, og for dermed å belyse behovet for et mer koordinert arbeid i kommunen.

De prosjektene som kommunen fikk statstilskudd til ble gjennomført raskest. De prosjektene som har tatt lengst tid er de som administrasjonen har arbeidet med ved siden av det løpende arbeidet. Da formannskapet vedtok hele prosjektet, ble det ikke avsatt ressurser til å drive det frem. Dette var en klar svakhet i og med at mange av delprosjektene er svært omfattende. Arbeidet med å bedre tilgjengeligheten for store grupper av funksjonshemmede, og for byens befolkning generelt, hadde fortjent bedre. Når det er sagt, må det samtidig sies at kunnskap som er ervervet gjennom arbeidet med delprosjektene i funksjonsvennlig by allerede blir benyttet både i planlegging og utførelse. Holdninger er endret og kompetanse er utviklet og benyttet i vesentlig grad allerede.

2. Statlige føringer for tilgjengelighetsarbeid

Statlige føringer for politikken overfor funksjonshemmede og for fysisk utvikling av samfunnet finnes i flere sentrale dokument. Det henvises bl a til Rundskriv T 5/99 "Tilgjengelighet for alle" fra Miljøverndepartementet, et rundskriv som er ment som et virkemiddel for å redusere antall dispensasjoner fra brukbarhetskravene i plan- og bygningslovgivningen. Videre vises det til Stortingsmelding nr 31 (2002-2003), "Storbymeldingen" der god, almen tilgjengelighet i bysamfunnet trekkes frem i kapitlet om bærekraftig byutvikling. Og ikke minst vises det til NOU 2001:22, "Fra bruker til borger, en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer".

Legger man funksjonshemmedes krav til fysisk utforming av omgivelsene til grunn i planleggingsarbeid og utførelse, gir dette også bedre og mer funksjonselle løsninger for befolkningen generelt. Det bør i planlegging/utførelse tas hensyn til krav som bevegelses-, orienterings-, syns-, hørsels- og miljøhemmede stiller til utforming av omgivelser, bygninger, transportmidler og produkter.

"Universell utforming" er et begrep som stadig oftere benyttes for å rette oppmerksomheten mot forholdet mellom individ og samfunn. En gjengs definisjon av "universell utforming" er følgende: "Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming" (Kilde: The Centre for Universal Design, USA) . *Strategien universell utforming* er følgelig en planleggings- og formgivningsstrategi for å oppnå dette. Teknologi og kompetanse er hindringer for hvor langt det er mulig å gå for å nå målet.

Universell utforming som strategi setter ikke en endelig standard for kvalitet for de ulike forhold, men den går ut på å søke det beste til enhver tid. Det innebærer at Trondheim kommune selv må sette noen standarder for tilgjengelighet som skal gjelde her. Eksempel på dette er kommunale anbefalinger i veileder publikumsbygg og i skiltplanen, jf delprosjekt 1 og 2 nedenfor.

NOU 2001:22 "Fra bruker til borger" skisserer tre prioriterte satsningsområder der strategien universell utforming vil være et viktig virkemiddel for å bedre tilgjengeligheten for alle. Disse er:

- tilgjengelighet til byggverk og uteområder
- tilgjengelighet til transport
- tilgjengelighet til informasjons- og kommunikasjonsteknologi

I utredningen foreslås også strategier og virkemidler for å oppnå målene om likestilling og full deltakelse for alle, herunder lovgivning, organisatoriske tiltak, forskning, stimuleringsmidler.

Stortingsmelding nr 40 (2002-2003), "Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne" er fremlagt på grunnlag av NOU 001:22 "Fra

Trondheim kommune

braker til borger". Meldingen ble behandlet av Stortinget i april 2004. Stortinget ber regjeringen om å utarbeide en handlingsplan for å øke funksjonshemmedes tilgjengelighet til transport, bygninger, informasjon og andre viktige samfunnsområder. I vedtaket heter det at "planen må inneholde klare tidsfrister for når ulike tiltak skal være gjennomført, samt en forpliktelse fra statens side knyttet til finansieringen av handlingsplanen".

Strategiene som foreslås i stortingsmeldingen for å nå målene er firedele:

- Sektoransvarsprinsippet. Denne strategien innebærer at det er de vanlige instansene i samfunnet som skal gi og finansiere tilbud til personer med nedsatt funksjonsevne på lik linje med den øvrige befolkningen.
- Bedre kunnskap om situasjonen og samfunnsutviklingen for funksjonshemmede.
- Styrket brukermedvirkning.
I vedtaket fra april er regjeringen pålagt i løpet av 2004 å utarbeide forslag om å lovfeste kommunale råd for funksjonshemmede.
- Universell utforming. Slik utforming vurderes å være en kostnadseffektiv strategi som bør ligge til grunn for planlegging. Kostnadene blir meget høyere dersom utilgjengelige bygninger, utemiljø og tjenester skal endres i ettertid enn om man hensyntar tilgjengelighetsaspektene i tidlig fase av planleggingen.

Det gjenstår å se hvordan regjeringens handlingsplan utformes og om det vil følge med finansieringsmuligheter som også vil være tilgjengelige for kommunene. Hva gjelder Trondheim kommunes prosjekt, faller det helt innenfor idégrunnlaget i den nå vedtatte stortingsmeldingen.

For å vise at det finnes flere miljøer i Trondheim som satser på universell utforming, skal nevnes at Utdannings- og forskningsdepartementet i januar 2003 ga NTNU i oppgave å være nasjonal pådriver for funksjonshemmede studenter, og universitetet har utarbeidet en egen handlingsplan for tilgjengelighet i universitetets arealer. Studentsamskipnaden i Trondheim har en vedtatt målsetting om universell utforming ved nybygging og utbedring av studentboliger. Studentsamskipnaden, NTNU, Høgskolen i Sør-Trøndelag og Gjensidige Nor Forsikring har i samarbeid samlet alle tjenester for funksjonshemmede studenter under ett tak i Lucassenteret ved Nedre Singsakerslette studentby. Tanken er at studentene skal få alt de trenger på ett sted fremfor å måtte oppsøke flere kontor; i tillegg tilbyr senteret kurs og sosiale aktiviteter. Lucas-senteret fikk "Budstikkaprisen" i 2003; denne prisen går til en institusjon eller bedrift som har vært med på å tilrettelegge forholdene for mennnesker med nedsatt funksjonsevne, eller som på annen måte arbeider aktivt for å bedre deres muligheter til deltakelse og likestilling i samfunnet. Kommunen, universitetet og samskipnaden bør kunne ha stor nytte av samarbeid og erfaringsutveksling.

3. Organisering av tilgjengelighetsarbeidet i Trondheim kommune

I prosjektet har det vært en hovedmålsetting å jobbe på systemnivå mer enn å løse delprosjektenes problemstillinger der og da. Det har blant annet ført til at vi har renonsert noe på opprinnelige prosjektmål om eksempelvis kartlegging og kostnadsberegning for utbedringstiltak til fordel for systemer og rutiner for fremtidig planlegging og utførelse. Ett eksempel på dette er veileder publikumsbygg, jf delprosjekt 1, som skal bidra til at fremtidige offentlige bygg og publikumsbygg av ulik art blir mer universelt utformet enn mange av dagens bygninger. Det er et mål med prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by" at tema som er tatt opp her ikke skal bli gjenstand for nye prosjekt innen kort tid. I så fall bør det være som videreutvikling.

Prosjektarbeidet har vist at det arbeides med tilgjengelighetsspørsmål på mange hold i kommunen. Det skorter imidlertid på systematikk og tverrsektorielt samarbeid, og dette gjør at Trondheim ikke får full uttelling for den innsatsen som faktisk gjøres. Problemstillingene er best ivaretatt på individnivå; dette er ikke overraskende idet Norge som nasjon lenge har hatt velferdsmessige og økonomiske tiltak overfor funksjonshemmede enkeltpersoner som på mange måter kompenserer for at samfunnet generelt ikke er tilgjengelig. Den fysiske byutviklingen og informasjons- og kommunikasjonsteknologien er ikke rettighetsorientert på samme måte. Det er særlig på disse områdene at det bør arbeides systematisk med å gjøre Trondheim mer funksjonsvennlig. Til tross for mangelfullt tverrsektorielt samarbeid, mener vi at ansvaret for funksjonelle løsninger fortsatt bør ligge til de respektive sektorer og fagenheter både hva gjelder tiltak og spørsmål til eksisterende løsninger.

Trondheim kommune bør vedta at universell utforming skal være det grunnleggende prinsippet for planlegging og utførelse i Trondheim. Ettersom universell utforming ikke er én standard løsning, må det utvikles standarder innenfor de ulike sektorer/saksområder. Eksempelvis fremgår det i plan- og bygningsloven med tilhørende forskrift at funksjonskrav i offentlige bygninger skal ivareta bevegelseshemmedes og orienteringshemmedes behov. Det innebærer likevel at løsningene blir mer og mindre gode for brukerne; dette har vi utallige erfaringer med. Gjennom veileder publikumsbygg foreslås det derfor at kommunen vedtar at brukbarhetskravene for disse brukerne *minimum* skal være som angitt i malen (eksempelvis stigningsforhold, skiltmarkering osv). Dette gir god informasjon til ansvarlige parter i plan- og byggeprosessen samtidig som det forplikter kommunen til å stille krav i tråd med standarder satt i malen.

Universell utforming som planleggings- og formgivingsstrategi må utformes og videreutvikles innenfor de respektive fagenhetene. Kunnskapen om de behov personer med nedsatt funksjonsevne har, er ikke like utbredt i alle fagmiljøer. Vi mener derfor at arbeidet vil være tjent med at det opprettes et tverrfaglig forum i kommunen med fokus på tilgjengelighetsproblematikk og universell utforming samt koordinering og utvikling av brukermedvirkningen. Dette skal være et forum for kunnskapsutveksling og utvikling innenfor begrepet universell utforming innad i kommunen, mellom kommunen og brukerrepresentanter/organisasjoner og eksterne parter. Forumet kan også egne seg for koordinering av sektorene i overgripende tilgjengelighetsspørsmål, men det skal ikke være en arena for å behandle enkeltsaker. I forumet bør det møte representanter for sektorer/enheter med særskilt ansvar for kommunal planlegging og utførelse på overordnet nivå. Representantene skal ha ansvar for å videreformidle kunnskap og fokus innad i egen organisasjon.

Brukermedvirkning for personer med nedsatt funksjonsevne er i dag formelt ivaretatt gjennom Eldrerådet og Kommunalt råd for funksjonshemmede. Vi tror ikke det er riktig at rådene som sådann deltar i det foreslåtte tilgjengelighetsforumet. Der mener vi det er behov for brukerrepresentasjon med

Trondheim kommune

spisskompetanse på funksjonskrav og løsninger med henblikk på detaljering og utforming av standarder for tilgjengelighet på ulike områder. Brukermedvirkningen bør formaliseres, og det må utformes et mandat både for forumet generelt og for partenes oppgaver i forumet.

Innenfor helse- og velferdstjenester finnes det i dag en stilling tilknyttet arbeidet med forebyggende folkehelse og universell utforming. Det synes naturlig å bygge på denne funksjonen som koordineringsansvarlig. Ved siden av å initiere og drive et tverretattlig og tverrfaglig tilgjengelighetsforum, vil naturlige oppgaver for en koordineringsansvarlig være undervisning, kurs og veiledning overfor kommunale enheter i forhold til forståelse for og utvikling av standarder med universell utforming innenfor ulike saksområder. Bistand til handlingsplaner som sikrer tilgjengelighet kan også være aktuelt. Veiledning overfor private tiltakshavere av større prosjekt er det åpenbart et behov for. Videre kan det være aktuelt med deltakelse i relevant prosjektarbeid, som kontaktperson for området i forhold til eksterne fagmiljø, f.eks. universitets- og høyskolemiljøet, SINTEF, departement og helsedirektorat etc.

Det vil være viktig at den koordineringsansvarlige gis tilstrekkelig autoritet i forhold til fagenhetene innenfor mandatet som tilgjengelighetsforumet får. Det er samtidig viktig å være oppmerksom på at arbeid som her er nevnt, er tidkrevende fordi det gjensår mye på å gi begrepet universell utforming et meningsinnhold/standard på de ulike fagområder. Det lar seg ikke gjøre på toppen av annet løpende arbeid.

4. Delprosjekt under ”Trondheim – en funksjonsvennlig by”

I punktene nedenfor vil vi orientere om de enkelte delprosjektene. I delprosjekt nummer 1, 2, 3, 4, 5 og 10 omtaler vi prosjekt som fremlegges for formannskapet med forslag til vedtak. Delprosjekt 6 er dels til orientering, dels til vedtak.

I delprosjektnumrene 7, 8, 9, 11 og 12 omtales delprosjekt som er ferdigstilt og som legges frem til orientering. Erfaringer og konklusjoner fra delprosjekt som allerede er ferdigstilt er trukket inn i de prosjektene som nå legges frem for vedtak.

Det er utarbeidet rapporter til flere av delprosjektene. Disse ligger som **utrykte vedlegg** til saken. I saksfremleggene gis det sammendrag av rapportene.

Delprosjekt 1-

TILGJENGELIGHET TIL OFFENTLIGE OG PRIVATE PUBLIKUMSBYGG

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar fremlagt veileder publikumsbygg til bruk ved planlegging av nybygg og ved ombygging av eksisterende bygg i Trondheim kommune. Veileder publikumsbygg skal også kunne brukes som støtte ved kommunens plan-og byggesaksbehandling.

Innen sommeren 2005 skal det utarbeides en tilsvarende veileder som skal omfatte forskriftskrav og anbefalinger for planlegging av uteområder i Trondheim kommune.

1. Grunnlag

Brukerorganisasjonene var svært opptatt av at Trondheim kommune skulle gjøre noe for å bedre tilgjengeligheten til offentlige bygg, større private publikumsbygg og utesteder. Selv om disse etter lovverket skal være tilgjengelige for alle, mangler det mye på at så er tilfelle.

Opprinnelig omfattet emnet tre delprosjekt:

- tilgjengelighet til offentlige bygg og publikumsbygg
- tilgjengelighet til handelslokaler
- skiltplan

I delprosjektene fant vi å måtte renonsere på intensjonen om å kartlegge mangler og definere behov i eksisterende bygninger, samt det å kostnadsberegne tiltak for forbedringsløsninger i disse. Det ble vurdert å være altfor arbeidskrevende med slik kartlegging. Det hadde lite for seg å kostnadsberegne løsningsforslag i dels offentlige, dels private eiendommer. Myndigheten til å kreve utbedringer er begrenset.

I stedet valgte vi å utarbeide grunnlag for hvordan slike bygninger skal bli bedre tilgjengelige ved nybygging og hovedombygging - altså der hvor det blir krav om byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven med tilhørende teknisk forskrift/kommunale anbefalinger.

2. Tiltak for å bedre tilgjengelighet til publikumsbygg

Grunnlag for bedre tilgjengelighet søkes oppnådd gjennom kommunens utarbeiding av en *veileder publikumsbygg* for offentlige og private publikumsbygg i Trondheim kommune. Veileder publikumsbygg ligger som **utrykt vedlegg 1**.

Veilederen er en samling kravspesifikasjoner og anbefalinger til bruk ved planlegging av nybygg og større ombygginger i Trondheim. Den omhandler temaer som adkomst, inngangsparti og fysisk tilrettelegging inne i byggene. Arbeidet baseres på prinsippene om universell utforming med tilgjengelighet for alle i planleggingen av våre fysiske omgivelser, med spesiell vektlegging på tilgjengelighet for funksjonshemmede i offentlige og private publikumsbygg, herunder forretningslokaler og serveringssteder. Grunnlaget for veilederen er teknisk forskrift til plan- og bygningsloven, minimumsytelser angitt i veiledningen til forskriften og kommunens egne retningslinjer og anbefalinger. Planlegging ut fra disse kravene vil også gi mer hensiktsmessige og funksjonelle bygg for alle brukere.

Veilederen skal fungere som en faktasamling og sjekkliste for tiltakshavere og prosjekterende med

Trondheim kommune

søkelyset rettet på konkrete problemstillinger. Den gir enkle oversikter og henvisninger i det mylder av forskrifter, veiledninger og publikasjoner som foreligger når det gjelder tilgjengelighet. Veilederen vil dessuten bli brukt av plan- og bygningsmyndigheten i saksbehandlingen av plan- og byggesaker med skjerpet fokusering på dokumentasjon vedrørende fysisk tilrettelegging for ulike grupper funksjonshemmede i utemiljøet, inn til og inne i bygninger. Den vil også kunne være et nyttig redskap ved tilsyn utført av bygningsmyndigheten vedrørende forhold rundt brukbarhet og tilgjengelighet i bygninger.

Teknisk forskrift til plan- og bygningsloven (TEK) har ved de siste revideringer endret form fra spesifikke bestemmelser/konkrete løsninger til en mer funksjonsrettet forskrift med større åpninger for skjønnsbaserte løsninger. Hensikten med en veileder publikumsbygg vil – ved siden av å gi en samlet oversikt over lov- og forskriftskrav – være å konkretisere de krav og anbefalinger ulike kommunale instanser stiller til løsninger vedrørende tilgjengelighet og brukbarhet. Anbefalingene vil være mer konkrete og presise enn funksjonskravene i Teknisk forskrift. Det er søkt å tilpasse veilederen til den nylig utgitte temaveiledningen ”Bygg for alle – temaveiledning om universell utforming av byggverk og uteområder”, som er utarbeidet i et samarbeid mellom Statens bygningstekniske etat (BE) og Husbanken. Dette er gjort for å tilrettelegge en sambruk av kommunens veileder og temaveiledningen.

Veilederen er fortsatt under bearbeidelse, slik at den skal få en mest mulig tilgjengelig og lettanvendelig form; blant annet arbeides det med å samle og utarbeide bedre illustrasjoner før veilederen legges ut på Trondheim kommunes hjemmeside på internett.

Ved vektlegging av hensyn til universell utforming allerede tidlig i planleggingsprosessen kan det unngås at det oppstår motstridende ønsker og lite tilrettelagte løsninger for alle brukergrupper. Ved å legge prinsippene om universell utforming til grunn i tillegg til de forskriftsfestede funksjonskravene, oppnås følgende:

- En unngår tilleggsløsninger som kan virke stigmatiserende
- Løsningene får en mer helhetlig og estetisk utforming
- Løsningene vil gi større funksjonalitet for hele befolkningen
- Løsningene blir som regel billigere, fordi en unngår særløsninger som kommer *i tillegg til* de ordinære løsningene

Delprosjektene for tilgjengelighet til offentlige bygg og publikumsbygg og til handelslokaler sees under ett og omfattes av hverværende sak. Skiltplanen fremmes som egen sak under delprosjekt 2. Selv om begge sakene berører offentlige bygg/publikumsbygg, har vi valgt å fremlegge dem separat fordi innholdet er litt ulikt. De krav og anbefalinger for skilting som foreslås er imidlertid inkorporert i veileder publikumsbygg.

3. Hjemmelsgrunnlag

Kommunens anbefalinger har ikke selvstendig hjemmelsgrunnlag. Det innebærer at kommunen ikke kan pålegge noen å benytte anbefalinger som presiserer og skjerper plan- og bygningslovens forskrifter om brukbarhet, men det er en klar politisk anbefaling at de etterkommes. Anbefalingene gir uttrykk for hvilket tilgjengelighetsnivå Trondheim kommune ønsker i offentlige bygg og publikumsbygg. Veilederen er lagt opp med avkryssingsmulighet for de ulike tilgjengelighetskravene; dette vil bare fungere som en sjekkliste som tiltakshaver kan benytte om han vil.

4. Praktisk tilrettelegging

Veileder publikumsbygg vil bli lagt ut på Trondheim kommunes hjemmesider på internett. Opplegg og redigering vil muliggjøre sidevis utskrivning innenfor aktuelle tema, f.eks. trapper, ramper, kommunikasjonsveier, toalett, heis, dører etc. Temasidene får instruktive illustrasjoner og henvisninger til mer detaljerte faktaopplysninger. Enkeltsidene vil jevnlig bli evaluert og oppgradert, bl.a. i forbindelse med endringer i lov og forskrifter.

I det praktiske arbeidet vil kommunen dessuten samordne saksbehandlingen for byggesaksbehandling og bruk av kommunal gategrunn der slik grunn må tas i bruk for å få tilgjengelighetsløsninger til handelslokaler. Eiere og drivere vil få ett sted å henvende seg for råd og kommunal saksbehandling. Med økt fokus på gode løsninger gjennom veileder publikumsbygg og samordning av kommunal behandling av tilgjengelighetsspørsmål i publikumsbygg og handelslokaler, er det grunn til å tro at tilstanden i Trondheim vil bedre seg.

5. Tilgjengelighet i uteområder

Vi anser det nødvendig at det utarbeides tilgjengelighetsveiledere for flere emner, bl.a. for *uteområder* som grunnlag for å anvende prinsippet om universell utforming også i utarbeidelse av overordnede arealplaner og mer detaljerte utomhusplaner. Tilgjengelighet inne i en bygning har begrenset verdi dersom tilgjengeligheten til bygningen utelukker mange fra å bruke den.

Utenfor rammen av prosjektet "Trondheim- en funksjonsvennlig by" er det i kommunen påstartet et arbeid med å utforme en "tilgjengelighetsguide" for friluftsliv, primært med tanke på personer med sansetap, men også til allmenn bruk. Det er vurdert som interessant at denne guiden på sikt kan utvides til å gjelde kulturområdet. Arbeidet med "tilgjengelighetsguiden" tangerer arbeid som gjøres i regi av det interkommunale Friluftsrådet. Det er et problem i dag at ingen koordinerer og autoriserer gode tilgjengelighetsnormer som tar opp i seg krav og behov for flere brukergrupper med ulike behov for tilpasninger. Det gjøres mye godt arbeid fra ulike hold, men arbeidet er lite koordinert, og normer kan iblant sprike. Universell utforming betinger at det også for uteområder settes noen kvalitetsstandarder for å sikre tilgjengelighetsforhold både i plan og i utførelse. Det tas derfor sikte på å utvide den fremlagte veileder publikumsbygg til også å omfatte utearealer innen sommeren 2005. Med uteareal tenkes gatetraseer, veikryss, bussholdeplasser, friluftareal, offentlige plasser etc. Et kommunalt, tverretattlig tilgjengelighetsforum vil sammen med flere fagenheter besitte en omfattende kompetanse som må benyttes i denne sammenhengen.

Delprosjekt 2 - RETNINGSLINJER FOR ENHETLIG SKILTING I FORM AV PIKTOGRAM I OFFENTLIGE BYGNINGER I TRONDHEIM KOMMUNE

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar fremlagte retningslinjer for skilting i form av piktogram i offentlige bygninger i Trondheim kommune. Retningslinjer og piktogram inntas i veileder publikumsbygg som skal brukes ved planlegging av nybygg og ombygginger og som støtte ved plan-og byggesaksbehandling i Trondheim kommune.

1. Bakgrunn

Ett av satsingsområdene i ”Trondheim – en funksjonsvennlig by” er å forbedre tilgjengeligheten til informasjon i publikumsbygg i Trondheim. Det kom tidlig i arbeidet frem at piktogram ansees å være en hensiktsmessig måte å formidle informasjon på - uavhengig av alder, handikap eller språklig bakgrunn. Vi fant ikke frem til andre kommuner som hadde gjort noe lignende. Idégrunnlag og utformingen av prinsipp er et arbeid som er gjort lokalt i samarbeid mellom brukerorganisasjoner og kommunen. Delprosjektet fikk etter søknad et statlig tilskudd på 35.000 kr fra Miljøverndepartementet fordi det representerte noe nytt i forhold til løsninger som var utprøvd andre steder. Midlene er anvendt på konsulentarbeid i forhold til å klarlegge piktogram. Det finnes flere standarder for piktogram; vi foreslår å benytte slike som er godkjent av det statlige rådet for funksjonshemmede.

Piktogrammene inngår i saksfremlegget i sort/hvitt som vedlegg 1 og 2. De samme piktogrammene ligger i fargeversjon som **utrykt vedlegg 2**.

2. Formål

For å kunne orientere seg og finne fram i en bygning er det viktig med god skilting som gir nødvendig trafikkstyrende informasjon. Piktogrammer blir ofte brukt i skiltingen fordi de er enklest å oppfatte for de fleste brukergrupper, uansett personlige forutsetninger, språklig eller kulturell bakgrunn. Det anbefales derfor å benytte piktogrammer i alle bygninger som skal være tilgjengelig for publikum, så vel offentlige som private.

Piktogrammene skal være lett tilgjengelige, lette å forstå og til hjelp for å vise hvilke funksjoner/tjenester som er tilgjengelig. Det er en stor fordel for alle brukergrupper at piktogrammene brukes på en mest mulig enhetlig måte. Foreliggende retningslinjer har derfor som formål å gi informasjon og anbefalinger for utforming og bruk av piktogrammer for å oppnå en slik enhetlig og tilfredsstillende skilting i bygninger i Trondheim kommune.

3. Hjemmelsgrunnlag

Retningslinjene er ikke selvstendig hjemmelsgrunnlag. Det innebærer at kommunen ikke kan pålegge noen å benytte den anbefalte skiltingen, men det er en klar politisk anbefaling at de blir etterkommet.

4. Piktogram som skal brukes

Krav i byggeforskriftene

Byggeforskriftene stiller krav til følgende skilt:

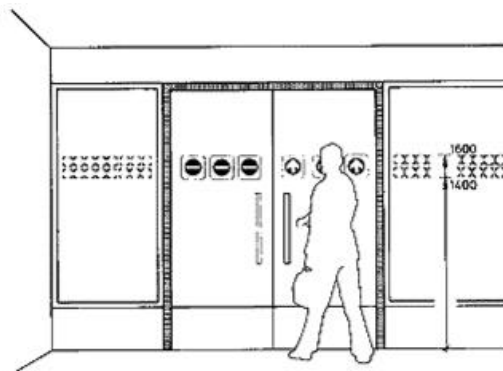
Atkomstveg og inngang som er brukbar for orienterings- og bevegelseshemmede skal være tydelig og spesielt merket.

Heis som er stor nok for rullestolsbruker, skal være spesielt merket.

Toalett for orienterings- og bevegelseshemmede være spesielt merket.

Rom med teleslynge skal ved inngangen være merket for å gjøre oppmerksom på at slikt anlegg installert.

Store glassfelt i dør samt glassfelt som kan forveksles med dør, skal være tydelig varselsmerket.

skal
tydelig
er

Byggeforskriftene stiller videre krav om ledesystem¹ i bl.a. forsamlingslokaler, idrettshaller, museer, trafikkterminaler, hoteller, sykehus m.v. For øvrige bygningskategorier forutsetter forskriften rømningsvei med ledesystem når bygningen har flere brannceller og flere enn to etasjer. I store og uoversiktlige brannceller med mange mennesker, f.eks. i salgslokaler og forsamlingslokaler, vil det være behov for et ledesystem også i selve branncellen det skal rømmes fra.

Krav i medhold av lov om brannvern m.m.

Forskrift om brannforebyggende tiltak og brannsyn gir hjemmel for å kreve installasjon av ledesystem med markeringslys og ledelys i eksisterende bygninger.

Dokumentasjon i byggesøknad eller melding

Når byggeforskriftene stiller krav om ledesystem eller skilting, skal de opfylte kravene dokumenteres i søknad om tillatelse til tiltak eller i melding. Det skal forelegges beskrivelse av anlegget med nødvendige tegninger. Disse krav trer i kraft ved:

- oppføring av nye bygninger
- byggearbeider i eller knyttet til eksisterende bygning
- bruksendring av bestående bygninger
- eksisterende bygninger når bygningsmyndighetene krever installasjon med hjemmel i plan- og bygningsloven

Brannvesenet skal ha melding om installasjon av ledesystem for:

- eksisterende bygninger som følge av krav i Forskrift om brannforebyggende tiltak og brannsyn § 4-1
- eksisterende bygninger hvor brannstyret gir pålegg om det med hjemmel i Forskrift om brannforebyggende tiltak og brannsyn §§ 7-7 og 8-2.

Symboler

Symbolene som brukes for brann- og varselskilting bør være så enkle som mulig, og mest mulig lik de som

¹Ledesystem: lys og merking i rømningsvei for å lede folk sikkert og raskt ut.

Trondheim kommune

er vist i vedlegg 1. Eventuelle mindre avvik skal ikke kunne føre til misforståelser.

5. Piktogram som *bør* brukes

I de fleste bygningene er det også ønskelig å bruke piktogrammer for å gi trafikkstyrende informasjon i forbindelse med forskjellige (service)funksjoner, som postkontor, restaurant, toaletter eller garderobe. I vedlegg 2 presenteres det piktogrammer som er hentet fra "Veiviser til universell utforming" og gjennom dette anbefalt av Det statlige rådet for funksjonshemmede. Det anbefales å bruke piktogrammer som er mest mulig lik de som er vist i vedlegg 2.

6. Funksjonskrav

Planlegging av skiltingen må inngå som en naturlig del av prosjekteringen av bygninger og anlegg. En klar, logisk og oversiktlig planløsning gir det beste grunnlaget for gode og lettfattelige kommunikasjoner og reduserer samtidig behovet for skilting. God skilting innebærer videre blant annet hensiktsmessig plassering og god lesbarhet. Skiltingen bør også tilpasses arkitektur og omgivelser.

6.1 Plassering

Skiltene må plasseres slik at de kan studeres uten at trafikken hindres, og at de ikke kan bli skjult av inventar, vegetasjon eller annet. De må også plasseres slik at de blir godt belyst uten blinding fra vinduer eller andre lyskilder og innenfor det naturlige synsfeltet til brukere. Samme skilttype bør få en ensartet og konsekvent plassering, f.eks. i samme høyde og med samme avstand fra dørgerikter m.v.

Skilt som er beregnet på mindre enn 2 m leseavstand, skal plasseres i området mellom 0,9 og 2,1 m over gulv, fortrinnsvis i øyehøyde 1,5 m. Under skilt som henger ned fra tak eller ut fra vegg, skal det være fri høyde på minst 2,1 m.

Videre gjelder for følgende typer skilt:

Orienteringsskilt, som gir en oversikt over funksjoner i en bygning samt kommunikasjonsveiene, plasseres på lett synlig og tilgjengelig sted ved inngangen.

Et henvisnings- eller vegvisningsskilt, hvor piktogrammet er supplert med en retningspil, plasseres der kommunikasjonsvegen deler seg, om mulig på tvers av gang- eller kjøreretning. Det bør settes på vegg ca. 1,6 m over golv på oversiktlig sted, eventuelt nedhengt fra tak med fri høyde 2,1 m. I rømningsvei må minst ett markeringsskilt eller henvisningsskilt til utgang eller nødutgang kunne ses fra enhver posisjon.

Et stedsskilt gir betegnelse på bygninger, avdeling eller rom og plasseres ved dørens låskant. Høyde fra gulv til underkanten av skiltet skal være 1,5 m.

Skilt som markerer (rømnings)utganger bør som regel settes over dør, eller om takhøyden er for lav, så høyt som mulig og inntil karmlisten på dørens låsside. Tverrstilt montering kan benyttes der det er nødvendig

6.2 Lesbarhet

6.2.1 Symbolstørrelse og synsavstand

Maksimal synsavstand (i mm) kan bestemmes ut fra følgende formel:

$$d = S \cdot \text{symbollets høyde.}$$

S er en konstant som settes til 100 for belyste symbolskilt, og 200 for gjennomlyste symbolskilt. Selv ved korte synsavstander bør gjennomlyste skilt med hvit lyskilde likevel ikke være mindre enn 200 mm x 200 mm. Tekst bør ha en versalhøyde på minst 1/65 av leseavstanden, men ikke mindre enn 25 mm. Se for

øvrige anbefalinger i veileder publikumsbygg.

6.2.2 Belysning

Skiltene må være godt belyst (minst 150 lux, utvendig skilt 50 lux). Eventuell skiltbelysning må plasseres slik at den ikke forårsaker blinding. Av samme grunn bør ikke skilt ha blank overflate eller dekket med glass eller plast. Skilt som markerer utganger, nødutganger og brannposter skal være belyst eller være utført som gjennomlyst skilt.

6.2.3 Farge

Nødskilt skal ha grønn bunnfarge med hvitt symbol; dette gjelder både for etterlysende skilt og gjennomlyste med hvitt lys. For gjennomlyste nødskilt med grønn lyskilde, skal symbolene være sorte. Rød bunnfarge med hvitt symbol brukes på brannvernsskilt. Skilt med generell informasjon utføres med hvitt symbol på blå bunn.

Piktogram og symbolbruk bør ikke gi anledning til å dominere eller ødelegge arkitektoniske kvaliteter. Dette gjelder spesielt for historiske bygninger. Av hensyn til svaksynte bør det likevel etterstrebes at piktogrammene utformes i kontrastfarger.

7. Henvisning

Symboler for Varselskilt og Brannvern er hentet fra NS-ISO 6309 og "Forskrift om sikkerhetsskilting og signalgiving på arbeidsplasser". Resterende piktogram er hentet fra "Veiviser til universell utforming" og er gjennom dette anbefalt av Det statlige rådet for funksjonshemmede.

Det vises videre til Norsk Standard, NS 3041 Informasjonsskilt: Regler for detaljer og plassering. Denne standarden gir en oversikt over skilttyper og angir funksjonskrav og regler for plassering og utforming av informasjonsskilt i bygninger og utendørs. Det vises også til Byggforskserien om planløsning (A 327.101) som omhandler informasjonsskilting i bygninger og på tilhørende områder utendørs.

Vedlegg 1

Varselskilt, brannvern

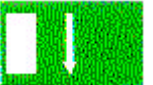
Forbudsskilt

			
Røyking forbudt	Røyking og bruk av åpen ild forbudt	Forbudt å slukke med vann	Ikke drikkevann
			
Forbudt for industrikjøretøyer	Forbudt for gående	Adgang forbudt for personer uten tillatelse	

Fareskilt

				
Fare: elektrisk strøm	Generell fare	Hindring	Høydeforskjell	Industrikjøretøy

Nødsilt

					Nødutgang rømningsvei
				Retningsangivelse (brukes som tilleggsinformasjon til de skilt som er vist nedenfor)	
					

Alarmskilt

*Nødstopp
Alarmknapp
Evakuer
Avstenging*

Brannvernskilt

Brannslange

Stige

*Brannsløknings-
apparat*

*Nødtelefon for
tilkalling av
brannvesen*

*Brannsløkkings-
utstyr*

*Retningsangivelse (brukes som
tilleggsinformasjon til de skilt
som er vist ovenfor)*

Vedlegg 2
Informasjonsskilt

Drosje-Buss

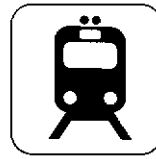
Drosje

Drosje telefon

Buss

Tog

Sjøtransport

Bagasje –
innsjekking

Bagasjeopp-
bevaring

Manuell
bagasje-
oppbevaring

Bagasje-
utlevering

Venterom

Bagasjetralle

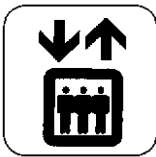
Politi

Billetter

Bilutleie

Heis

Trapp

Møteplass

Informasjon

Hotell-
informasjon

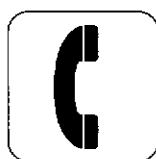
Restaurant

Bar

Kafeteria

Telefon

Toalett

Toalett damer

Toalett herre

Garderobe

Tilgjengelig
for rullestol

Stellerom

Dusj

Drikkefontene

Førstehjelp-
stasjon

Lekerom

Møterom

Oppholdsrom

T.V. rom

Røyking tillatt

Frisør

Automat

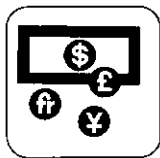

Butikker

Blomsterbutikk

Trondheim kommune

Bank

Sykehus

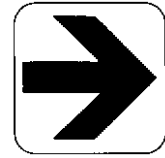
Post

Mistet/funnet

Ikke plasser
bagasje
her

Pil

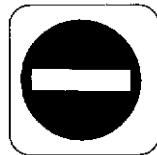
Pil rett

Pil skrå

Utgang

Ingen adgang

Fotografering
forbudt

Adgang
forbudt for
dyr

Forbudt med
mat

Forbudt å
låse

Tilgjengelig
for rullestol

Teleslynge

Teksttelefon

**Delprosjekt 3- PLAN-OG BYGNINGSLOVEN SOM REDSKAP TIL Å OPPNÅ
BRUKBARHET/TILGJENGELIGHET I BOLIGPROSJEKT**

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar at det som redskap for å oppnå bedre brukbarhet/tilgjengelighet i boligprosjekt skal satses på retningslinjer i kommuneplanens arealdel, spesifikke bestemmelser i reguleringsplaner med hensyn til tilgjengelighet og antall tilrettelagte boliger, utøvelse av tilsyn og utarbeiding av tilgjengelighetsveileder for bruk ved planlegging og saksbehandling. Forutsatt tilstrekkelige ressurser, skal tilgjengelighetsveileder for boliger være utarbeidet innen utgangen av 2005.

1. Bakgrunn

Bakgrunnen for dette delprosjektet var Trondheim kommunes og andre kommuners underskudd på ettplans, livsløpsegnete boliger, sett i forhold til utviklingen i husholdningsstrukturen og de store endringene i sammensetningen av husholdningsmassen gjennom de siste par tiårene.

2. Målsetting

Kommunen ønsket å belyse i hvilken grad plan- og bygningslovens kap. VII "Reguleringsplaner" hjemler adgang for kommunen til å stille krav om tilgjengelighet til og i nye boliger for bevegelses- og orienteringshemmede. Videre skulle man belyse hvordan kommunen utnytter denne adgangen – og med hvilken praktisk nytteverdi, jf 1. delrapport. Mot denne bakgrunn skulle man fremme eventuelle forbedringstiltak knyttet til saksbehandlingen av fremtidige reguleringsplaner, jf 2. delrapport.

3. 1. delrapport – evaluering av praksis

1. delrapport ble utført av Asplan Viak på oppdrag av Trondheim kommune, Bolig- og byfornyelseskantoret, og fullført i 1998. Hele prosjektet ble gjennomført i 1997 og 1998 med kr 300.000 i støtte fra Sosial- og helsedepartementet under Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede. Delrapporten ligger som **utrykt vedlegg 3**.

Regulerings- og bebyggelsesplaner fra tidsrommet 1987 – 1997 ble gjennomgått med henblikk på bestemmelser knyttet til livsløpsstandard eller tilgjengelighetskrav. Gjennomgangen viste at det var slike bestemmelser i 21 av de 52 sakene som ble gjennomgått.

3.1 Resultater og konklusjoner

1. delrapport konkluderte med at det ikke umiddelbart var enkelt å skille ut hva reguleringsbestemmelser hadde ført til med henblikk på tilgjengelighet til og i boliger. At boliger ble registrert å ha "livsløpsstandard", skyldtes like gjerne at utbygger ønsket det ut fra markedstilpasning, eventuelt som resultat av kommunale krav til såkalte omsorgsboliger, eller som krav i utbyggingsavtale. Videre bidro Husbankens "gulrøtter" i form av lånetillegg og tilskudd til tilgjengelighetsformål til livsløpsegnete boliger. Dessuten bidro byggeforskriftene: selv om de ikke sikret full "livsløpsstandard", stiltes mange av kravene som inngår til å oppnå slik standard. Rapporten påpekte at byggeforskriften på dette punktet kunne bli bedre ivaretatt i den kommunale saksbehandlingen.

Videre ble det konkludert med at kommunen på en rekke punkt kunne forbedre og utvikle virkemidler og praksis for å få til en bedre tilrettelegging for bevegelseshemmede og orienteringshemmede og øke andelen av livsløpsegnete boliger.

Hovedkonklusjoner fra gjennomgangen var følgende:

- Planbestemmelser om livsløpsstandard ble i større grad brukt for byggeområder utenfor byen eller i randsonen enn inne i sentrumsområdet.
- To forhold ble særlig berørt i reguleringsaker: det ene gjaldt krav til leilighetene, eksempelvis at en viss prosentandel av leilighetene skal tilfredsstille kravene til livsløpsstandard. Det andre gjaldt tilgjengeligheten, eksempelvis at en viss prosentandel av leilighetene enkelt kan gjøres tilgjengelig (dvs adkomsten) for rullestolsbrukere.
- Det generelle inntrykket var at planbestemmelsene inneholdt tolkningsmuligheter, og at de manglet referanse til definisjoner og standarder.
- Kommunen hadde ikke etablert noen fast praksis eller rutine for å bruke planbestemmelser som redskap til å sikre livsløpsstandard og tilgjengelighet i utbyggingsområder.
- Planbestemmelser som omfatter krav til bevegelses- og orienteringshemmede kom bare inn i de tilfellene der tiltakshaver aksepterte kommunens krav.
- Kommunen bør definere tilgjengelighetskravene og relatere dem til ulike nivå i saksbehandlingen (reguleringsplan, bebyggelsesplan, byggesak).
- Kommunen bør fokusere på bygningstyper som byggeforskriften ikke fanger opp
- Det bør innarbeides konsekvent praksis i kommunal behandling av tilgjengelighetsspørsmål i reguleringsplaner og byggesaker.
- Hjelpemidler i saksbehandlingen bør utvikles.
- Informasjon og kommunikasjon med tiltakshavere og boligkjøpere kan bedres.

4. 2. delrapport – oppfølging av 1. delrapport

Denne delrapporten ble utarbeidet i 1999 av byggesakskontoret i Trondheim kommune. 2. delrapport om "tilgjengelighet og planløsning i boliger" er en gjennomgang av virkemidler i tilknytning til plan- og bygningsloven for å oppnå bedre tilgjengelighet og brukbarhet. Rapporten ligger som **uttrykt vedlegg 4**.

4.1 Forslag til konkrete tiltak

Rapporten er en oppfølging av føringer som ble lagt i 1. delrapport med beskrivelse av forskjellige virkemidler i plan- og forskriftsverket, vurdering av disse og oppsummering av forslag til konkrete tiltak:

- bruk av reguleringsplaner med spesifikke reguleringsbestemmelser
- tiltak knyttet til byggesaksbehandlingen:
- informasjon til søker
- bedre dokumentasjon
- forhåndskonferanse
- sjekklister
- kontrollplaner
- forslag til vedtekt til plan- og bygningsloven

5. Kommentarer til praksis

5.1 Begrepsbruk og hjemmelsmuligheter

Begrepet "livsløpsstandard" er definert ved en serie krav til tilgjengelighet for bevegelseshemmede, og både Husbanken og Norges Byggforskningsinstitutt har definert en pakke av kravspesifikasjoner som "livsløpsstandard". Plan- og bygningsloven og tilhørende Teknisk forskrift gir imidlertid ikke feste for begrepet "livsløpsstandard" eller tilsvarende definert kravpakke. I loven m/ teknisk forskrift finnes imidlertid krav til tilgjengelighet for funksjonshemmede. Krav kan også settes i kommunal vedtekt til plan- og bygningsloven og i bestemmelser til regulerings- og bebyggelsesplaner.

5.1.1 Reguleringsbestemmelser

Reguleringsbestemmelser kan i hht PBL § 26 sette vilkår for bruken eller forby former for bruk for å fremme eller sikre formålet med reguleringen. Med "reguleringen" må etter rettspraksis forstås reguleringen som helhet og ikke det enkelte formål. Kart og bestemmelser er likeverdige deler av en reguleringsplan, men hjemmelsgrunnlag for ulike typer reguleringsbestemmelser er vesentlig mindre klart enn for elementene i plankartet. Bestemmelsene kan ikke gripe ut over formålene på plankartet, men må begrenses til å presisere og sikre disse.

6. Drøfting av virkemidler

Som redskap for å oppnå bedre brukbarhet og tilgjengelighet for funksjonshemmede forslås følgende virkemidler:

6.1 Virkemidler på overordnet nivå

6.1.1 Kommuneplan

Krav til tilrettelegging og tilgjengelighet for funksjonshemmede på overordnet kommunalt nivå bør nedfelles i kommuneplanens arealdel. Dette vil gi føringer også for underliggende planer og dermed bidra til bedre tilgjengelighet til og i boliger.

6.1.2 Spesifikke reguleringsbestemmelser

Plan- og bygningsenheten har nedsatt en arbeidsgruppe med mandat å utarbeide mal/grunnlag for mer spesifikke reguleringsbestemmelser vedrørende bl a tilgjengelighet for orienterings- og bevegelseshemmede i uteområder og i planer for bygninger. Interne retningslinjer for dette skal bidra til å øke bevisstheten og kunnskapen om universell utforming i planlegging og utvelging av områder, samt gi hensiktsmessige formuleringer som både sikrer bygging av tilstrekkelig andel tilgjengelige boliger og nødvendige boligkvaliteter. Arbeidet med interne retningslinjer vil være ferdig tidlig høsten 2004, og Plan- og bygningsenheten vil implementere disse i enhetens løpende arbeid.

6.1.3 Konsekvent vektlegging av plan- og bygningsloven med tilhørende forskrift i plan- og byggesaksbehandlingen

Både loven og tilhørende forskrifter har bestemmelser som dekker krav vedrørende tilrettelegging for de ulike kategorier av funksjonshemninger.

6.1.4 Retningslinjer/verktøy for håndtering av byggesaker der krav til brukbarhet og bokvalitet ikke er tilfredsstillende løst

På bakgrunn av en rekke dårlige planløsninger i den siste tids store boligprosjekt har Plan- og

Trondheim kommune

bygningssenheten nedsatt en arbeidsgruppe med mandat å foreslå løsninger for policy, håndtering av kontakt med byggherrene, styring gjennom reguleringsplanene og kontroll/tilsyn. Delmål for arbeidet er bedret brukbarhet og tilgjengelighet i boligplaner. Arbeidet vil være ferdigstilt tidlig høsten 2004, og Plan- og bygningssenheten vil da implementere retningslinjene i enhetens løpende saksbehandling.

6.1.5 Utøvelse av tilsyn

I henhold til plan- og bygningsloven § 35 skal kommunen føre tilsyn med at bestemmelser gitt i eller i medhold av loven holdes, jf pbl § 10-1 første ledd. Kommunen kan på ethvert tidspunkt i byggeprosessen kreve status i prosjektering, utførelse og kontrollarbeid og foreta tilsyn.

Gjennomføring av ulike typer tilsyn:

- dokumenttilsyn - gjennomføres av Plan- og bygningssenheten
- byggeplasstilsyn - gjennomføres av Plan- og bygningssenheten
- systemtilsyn tilsyn av foretaks styringssystem - gjennomføres av Statens bygningstekniske etat

I medhold av plan- og bygningslovens § 35 om "kommunens tilsyn" har Plan- og bygningssenheten intensivert tilsynsarbeidet i forbindelse med dårlig brukbarhet og bokvalitet i flere av de store boligprosjektene som nylig har vært og er til byggesaksbehandling. I flere av de store boligprosjektene viser byggesaksavdelingens dokumenttilsyn seg å ha god effekt på planleggingen.

6.2 Veiledere

6.2.1 Temaveileder for brukbarhet i byggverk og uteområder

En ny temaveileder for brukbarhet i byggverk og uteområder, "Bygg for alle", er utarbeidet av Statens Bygningstekniske Etat i samarbeid med Husbanken. Byggesaksavdelingen i Plan- og bygningssenheten har vært høringsinstans under utarbeidelsen. Temaveilederen skal være et hjelpemiddel for å prioritere, planlegge og vurdere god tilgjengelighet for alle brukergrupper så vel ved prosjektering og nybygging som ved utbedring av eksisterende byggverk. Veilederen kan brukes av alle som er involvert i byggeprosessen; ansvarlig søker, prosjekterende, utførende, kontrollerende, tiltakshaver/eier og myndigheter. Forskriftens minimumskrav er utgangspunktet, men det gis anvisninger og løsninger som kan være hensiktsmessige ut over dette.

Temaveilederen "Bygg for alle" og veileder publikumsbygg som foreslås i denne saken utfyller hverandre og har felles oppbygging og struktur.

6.2.2 Kommunal tilgjengelighetsveileder for boliger

Under delprosjekt 1 i saken presenteres veileder publikumsbygg, og det påpekes behov for å lage en kommunal veileder også for uteområder. Erfaring fra ulike kommunale etater tilsier at det også er nødvendig å utarbeide tilgjengelighetsveileder som kan benyttes for boliger generelt. Fra de siste årene har vi tilsvarende erfaring med mange leilighetskompleks. Kommunens ergoterapitjeneste har mange oppdrag i forbindelse med forbedringstiltak for adkomst og innendørs tilgjengelighet i relativt nye boligprosjekt. Tilgjengelighetsproblemene viser seg oftest etter innflytting. Det skal nevnes at Rikstrygdeverket stadig innskjerper tilskudd til kompenserende tekniske hjelpemidler; eksempelvis gis det ikke lenger tilskudd til automatisk døråpner til brannør i fellesareal. Det følger av plan- og bygningsloven at det er utbygger/tiltakshaver som er ansvarlig for at også tilgjengelighetskrav oppfylles. Fra kommunalt hold ser vi imidlertid at kunnskap og bevissthet ikke alltid er til stede i tilstrekkelig grad verken hos utbygger eller kundene. I et samfunnsperspektiv bør Trondheim kommune bidra til at også boliger får bedre tilgjengelighet for alle. En veileder for boliger kan utvikles på grunnlag av det arbeidet som allerede er gjort med veileder

publikumsbygg.

Miljøverndepartementet yter foreløpig tilskudd til arbeid med universell utforming. Trondheim kommune bør søke om slike midler for å fullføre en tilgjengelighetsveileder for boliger. Arbeidet med hele prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by" viser at delprosjektene er arbeidskrevende og svært vanskelige å få gjennomført uten tilførsel av øremerkede ressurser. Gitt tilstrekkelige ressurser, skal veileder for tilgjengelighet til og i boliger være utarbeidet innen utgangen av 2005.

6.3 Alternativ til vedtekter til plan-og bygningsloven

I henhold til plan- og bygningslovens §3 kan kommunen ved vedtekt fastsette de lempinger, skjerpelse, tillegg eller unntak for bestemmelser i loven som finnes påkrevd under hensyn til forholdene på stedet dersom loven ikke bestemmer noe annet.

2. delrapport konkluderer med at det bør vedtas en vedtekt til lovens §74.1 (planløsning) om en fast prosentandel boliger tilrettelagt for orienterings- og bevegelseshemmede. Plan-og bygningsenheten finner i dag kommunal vedtekt å være lite hensiktsmessig som forvaltningsredskap når det gjelder tilrettelegging for funksjonshemmede. Ulike fysiske forutsetninger for tilrettelegging i ulike bygninger og boliganlegg kan betinge ulike løsninger for tilpasning av planer. En vedtekt vil være generell, og den vil slik ikke gi den fleksibilitet som vil være nødvendig ved forvaltningen av situasjonsbetingende løsninger. Dette vil gjerne medføre en uheldig dispensasjonspraksis fra statiske vedtekter.

For at en vedtekt skal være gyldig, må den vedtas av bystyret og kunngjøres i Norsk Lovtidend. Vedtaksprosessen for vedtekter er omstendelig og tidkrevende; en eventuell endring av vedtekten må gjennom de samme prosedyrer. Vi vil derfor ikke anbefale vedtekt for å oppnå bedre brukbarhet i boliger for bevegelses- og orienteringshemmede. Vi mener at det er mer fleksibelt, og at vi vil oppnå like gode resultat, ved heller å utarbeide bedre standarder for tilgjengelighet som benyttes i planlegging generelt og i utforming av reguleringsbestemmelser. Dermed økes kunnskap og fokus både internt i kommunen og ved samhandling mellom saksbehandlere og utbyggere.

**Delprosjekt 4- OFFENTLIG INFORMASJON TIL ORIENTERINGSHEMMEDE OG
ELDRE**

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar at kommunens informasjonstiltak som prinsipp skal inkludere tilrettelagt informasjon til eldre og orienteringshemmede. For å oppfylle intensjonene bes rådmannen om å implementere relevante tiltak i de fire nye bydelssentrene og innenfor vedtatt budsjettramme for "Felles dør"/samløkalisering.

Øvrige informasjonstiltak innarbeides i de årlige handlingsplanene for kommunens ordinære informasjonsaktivitet. Tiltak som likestiller funksjonshemmede med andre innbyggere i kommunen skal innarbeides over en periode på fire år.

1. Bakgrunn

Formannskapet i Trondheim gjorde i 1996 vedtak om at det skal gjennomføres et prosjekt kalt "Trondheim -en funksjonsvennlig by". Den foreliggende saken handler om "Offentlig informasjon" som er ett av delprosjektene i "Trondheim – en funksjonsvennlig by". Delprosjektets oppdrag var å foreslå tiltak og organisering av informasjonsvirksomheten for å gjøre generell informasjon fra det offentlige tilgjengelig for funksjonshemmede på lik linje med alle andre innbyggere.

En arbeidsgruppe bestående av Eldrerådet, Kommunalt råd for funksjonshemmede og Trondheim kommune deltok i prosjektarbeidet. En lyktes ikke med å få med representanter fra Fylkesmannen og Sør-Trøndelag fylkeskommune i arbeidsgruppen.

Det ble etablert en referansegruppe som har gitt uttalelser til arbeidsgruppens mål, prinsipper for tiltakene, organisering av arbeidet og tiltakene. Referansegruppen har bestått av kommunens konsulenter for funksjonshemmede og relevante brukerorganisasjoner / faginstanser.

2. Offentlig informasjon

Med informasjon i denne sammenheng, menes all informasjon som: fremmer demokratisk interesse og deltakelse - politiske dokumenter tilrettelegger for orientering om og bruk av offentlige tjenester

Alle innbyggere har demokratiske rettigheter. Det påligger det offentlige å legge til rette for at innbyggere skal få oppfylt disse. Dette betyr for Trondheim kommunes vedkommende at innkallinger til politiske møter, sakskart, saksframlegg og protokoller blir tilgjengelige for alle.

Sentrale politiske dokumenter i denne sammenhengen er:

- Møtekart, saksdokumenter og protokoller fra den politiske behandlingen
- Valgmateriell og lister
- Høringsdokumenter

Sentral informasjon om offentlige tjenester og virksomheter er:

Trondheim kommune

- Alt materiell med informasjon om tjenester og virksomheter
- All annonsering: Ledige stillinger, kunngjøringer og informasjon

I likhet med alle innbyggere i kommunen, forventes det at også de som trenger tilrettelagte dokumenter, etterspør disse. Kommunens oppgave er å framskaffe etterspurte dokumenter i et format som gir funksjonshemmede innsyn i dokumentene.

3. Prinsipper

Informasjonsmengden skal ligge på samme nivå for alle innbyggerne i Trondheim. Innenfor tilgjengelige ressursrammer skal det offentlige legge til rette for at funksjonshemmede gis muligheter til å tilegne seg generell informasjon på lik linje med alle andre. Kommune-lovens paragraf 4 skal oppfylles overfor alle innbyggerne i Trondheim kommune.

Informasjon som sendes ut på kommunens initiativ til innbyggere og brukere generelt, skal tilpasses slik at den også når fram til funksjonshemmede.

Med funksjonshemmede i denne sammenheng menes døve, tunghørte, blinde, svaksynte, mennesker med lesevansker og dyslektikere i alle aldre.

Det forutsettes at også funksjonshemmede tar ansvar for selv å skaffe seg tilpasset informasjon når de er gjort oppmerksomme på at informasjonen finnes, hvordan den er tilpasset og hvor den kan hentes ut.

Tiltakene skal bidra til at funksjonshemmede gis informasjon individuelt på lik linje med alle andre. Det skal ikke være nødvendig å være medlem av lag, forening eller interesse-organisasjoner for å få informasjon om tjenestene.

Lag og foreninger kan brukes som samarbeidspartnere der det er tjenlig.

Det skal etableres rutiner for å kunne gi løpende informasjon til funksjonshemmede på anmodning.

4. Forslag til tiltak

Arbeidsgruppen har kommet fram til en rekke tiltak av rent teknisk art som kan bedre funksjonshemmedes muligheter til å tilegne seg offentlig informasjon. Referansegruppen og brukerorganisasjonene har kommet med innspill.

Det må tas forbehold om tiltakenes aktualitet, sett i forhold til den teknologiske utviklingen. Rekkefølgen gir ikke uttrykke for prioriteringer.

Utstyr for å transformere vanlig skrift til blindeskrift

Bistand til å ta ut dokumenter med stor skriftgrad

Brosjyrer på Internett

Teksttelefoner

Muligheter for å velge forstørret skrift på kommunens hjemmesider

PC med informasjonsutstyr for hørselshemmede og synssvekkede

Mobile teleslynger i offentlige møterom

Permanente teleslynger ved informasjonsskranker

Lydkassett

Trondheim kommune

Tolketjeneste

Video - med døvespråk

Video - teksten

Når tiltak settes i verk, er det en forutsetning at det settes i gang særskilte tiltak for å fortelle at informasjonen er tilgjengelig i en tilpasset form.

Videre foreslår arbeidsgruppen at det ved minst ett av publikumsarealene i kommunen finnes personale som er spesielt kvalifisert til å veilede og gi informasjon til grupper av innbyggerne som på grunn av handikap har vanskelig for å motta informasjon og service via de kanalene som finnes i dag.

5. Kommunens informasjonsstrategi

Kommunens informasjonsstrategi legger vekt på brukervennlig og relevant ekstern informasjon til alle. I prinsippet skal informasjonen gis der tjenesten gis, og det er en selvfølge at informasjonen også tilrettelegges for funksjonshemmede. Informasjonsstrategien legger opp til at både kommunens tjenester og de demokratiske funksjonene skal være i fokus for informasjonstiltak.

Informasjonstjenesten i kommunen har ansvaret for tilrettelegging av felles informasjon og felles informasjonskanaler, bl.a. internett. Framtidige revisjoner av kommunens nettsider vil bruke ny teknologi for å ivareta muligheten for forstørret skrift, tydelige skrifttyper, hensyn til fargeblinde i fargevalg mv. For svært svaksynte / helt blinde finnes det teknologi som omsetter tekst til lyd. Her skjer det svært raske teknologiske endringer som hele tiden gjør slike tiltak lettere å iverksette.

Ved tilrettelegging av større samlede publikumsmottak, vil både døve / synshemmede og fysisk funksjonshemmedes behov bli ivaretatt.

**Delprosjekt 5- TILGJENGELIGHET TIL INFORMASJON FOR
HØRSELHEMMEDE**

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar foreslåtte prinsipp, tiltak og ansvarsfordeling for å forbedre informasjonen til hørselshemmede brukere av kommunale tjenester.

Rådmannen bes implementere foreslåtte tiltak i felles publikumsmottak, i sentrale møterom og som mobilt utstyr slik det foreslås i punktene 4.2.1, 4.2.2 og 4.2.3, og at dette gjøres i forbindelse med opprettelse av nye bydelssentre og samlokalisering i Midtbyen. Tiltakene finansieres innenfor vedtatt budsjetttramme for "Felles dør"/samlokalisering. Dersom full utrustning som foreslått må prioriteres mellom bydelssentrene, skal lokalene for samlokaliseringen i Midtbyen prioriteres.

Øvrige investeringer innarbeides i årlige handlingsplaner innenfor ordinær aktivitet. Tiltak som likestiller hørselshemmede brukere med øvrige brukere av kommunale tjenester skal innarbeides over en periode på fire år.

1. Bakgrunn

"Hørselshemmede" omfatter både personer som er døve og tunghørte. Trondheim har et særlig stort døvemiljø, noe som kan tilskrives at byen fikk landets første døveskole i 1825, grunnlagt av Andreas Christian Møller. I 1997 ble tegnspråk godkjent som eget språk og innført som eget fag i døveskolene. Døveskolen i Trondheim heter i dag A.C.Møllers skole og betjener mange fylker – fra Møre og Romsdal til Finnmark. Mange døve som flytter til Trondheim for å gå på A.C.Møller blir boende, og mange andre kommer hit blant annet p.g.a undervisningstilbud på høgskole- og universitetsnivå, samt at det i Trondheim finnes en velorganisert og god tolketjeneste. Trondheim har således blitt et naturlig sentrum for døve. I tillegg til døve, som teller vel 400 personer, har vi en stor gruppe tunghørte. Ifølge Norges Døveforbund er det ca 400.000 tunghørte i Norge, herav ca 4.000 i Trondheim. Blant disse er det en vesentlig andel eldre som har fått redusert hørsel med årene, men bare et fåtall i denne gruppen bruker tegnspråk.

Særlig døve har pekt på manglende tilrettelegging for hørselshemmede i Trondheim, både fra det offentlige side og innen en del viktige private serviceetater. Samtidig som gruppen er stor i Trondheim, utgjør den en liten del av den totale befolkningen og er dermed lett å overse i forhold til tilrettelegging. I h.h.t. plan- og bygningsloven med tilhørende forskrift skal alle nye publikumsbygg være tilgjengelige for bevegelses- og orienteringshemmede. Det innebærer bestemmelser om installasjon av teleslynge i bygg der kommunikasjon med publikum er forutsatt mulig gjort ved hjelp av forsterker og høyttalersystem. Imidlertid er ikke alle hørselshemmede hjulpet med teleslynge og høreapparat. For helt døve finnes ingen lovhjemling av generell tilrettelegging som vil hjelpe dem. De er henvist til individrettede ordninger.

2. Prosjekt; målsetting, organisering og metode

På bakgrunn av prosjektet "Trondheim - en funksjonsvennlig by" ble det i 1997 satt i gang et delprosjekt med formål å kartlegge offentlige og private publikumsbygg i Trondheim som bør tilrettelegges for

Trondheim kommune

hørselshemmede, med forslag til konkrete tiltak med tilhørende kostnadsoverslag. Prosjektets innhold ble bestemt av ønsker og behov fra brukerorganisasjoner og kommunens administrasjon. Det ble lagt stor vekt på brukermedvirkning, og representanter fra Døveforeningen, Hørselshemmedes forening og Eldrerådet var med i arbeidsgruppen i tillegg til fagmiljø fra ulike forvaltningsnivå. Det ble kjøpt konsulenttjenester fra bruker- og fagmiljøet. Prosjektet fikk økonomisk støtte fra Sosial- og helsedepartementet gjennom "Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede", kr 150.000. Kartlegging og rapport ble ferdigstilt i 1998.

Rapporten ligger som **utrykt vedlegg 5**.

Målgruppen hørselshemmede ble delt i to, døve og tunghørte, ut fra en hypotese om at når det gjelder tilrettelegging og tekniske hjelpemidler, har de to gruppene ulike behov. Videre ble det tatt utgangspunkt i at døve har tegnspråk som sitt primærspråk, og at norsk er deres andre språk. For tunghørte er norsk førstespråket da de ved hjelp av tekniske hjelpemidler kan oppfatte tale.

Spørreskjema ble brukt som grunnlag for å kartlegge hva som finnes av tekniske kommunikasjonshjelpemidler, hvor disse finnes, og hva ønsket og behovet for slike hjelpemidler er. Det ble benyttet ett skjema for døve og ett for tunghørte, ett for kommunale etater og ett for private serviceetater/statlige og fylkeskommunale etater. Svarene fra døve og tunghørte ble brukt som grunnlag for utvelgelsen av og spørsmålene til offentlige og private etater. Fra døve fikk vi inn 83 skjema; av 350-400 døve i Trondheim var svarprosenten mindre enn ønskelig. Blant hørselshemmede ble det sendt ut 250 spørreskjema hvorav kun 59 ble besvart. Av 350 kommunale enheter svarte 196. Til private, statlige og fylkeskommunale etater ble det utsendt 122 spørreskjema. Etter purringer mottok vi 34 svar. Svarprosenten fra samtlige var dårligere enn forventet, ca 30%. Funnene ligger likevel til grunn for rapportens konklusjoner og anbefalinger.

3. Resultat av spørreundersøkelsene

3.1 Døves behov

Teksttelefon er en type telefon som tillater toveis kommunikasjon mellom to døve eller en døv og en hørende. Teksttelefon ble anført som første behov på steder som henspeiler på helse- og nødssituasjoner. Etter at prosjektet ble gjennomført, har Telenor utviklet en egen NØD-linje på nr 1412, slik at situasjonen på dette området er vesentlig bedret. På spørsmål om hvor teksttelefon bør finnes, var det en klar overvekt på helseinstanser. Innen kommunale etater var teksttelefon særlig ønsket ved sosialtjenester og andre kommunale enheter med tjenesteyting. Få kjente til kommunens generelle informasjonstjeneste for døve som fantes på den tiden prosjektet ble gjennomført.

Spørreundersøkelsen viste videre behov for generell informasjon til døve om kommunale tjenester og hvordan man finner frem i offentlige system. Mye informasjon gis via radio/tv som ikke er tilgjengelig for døve. Undersøkelsen var entydig i behovet for å gjøre noe med tilrettelegging av omgivelsene.

3.2 Tunghørtes behov

Det var forbausende dårlig respons på disse spørreskjemaene. 45 av 59 besvarelser kom dessuten fra personer over 60 år, og vi mangler dermed svar fra yngre tunghørte. Det er synd fordi det er naturlig å tro at erfaringene er forskjellige hos dem som har aldersbetinget redusert hørsel og dem som er tunghørt allerede i yngre år.

Tegnspråk var ikke kjent i gruppen eldre tunghørte, og behovet for å lære det var heller ikke til stede hos

Trondheim kommune

disse. Tunghørte syntes i stor grad å klare seg med tekniske hjelpemidler. De ble spurt om behovet for hjelpemidler som teleslynge, forsterkerutstyr, tekstelefon og varslingsutstyr ute i offentlig eller privat sektor. Et flertall sa at det er behov for dette.

Av type tekniske hjelpemidler var teleslynge, telefon med innebygd teleslynge og skrankeslynge generelt preferert. Ved siden av de offentlige og private publikumsbygg/tjenester som er nevnt ovenfor, ble det også anført behov for utrustning i kirker, ved sykehus, gravkapell og kultur/forsamlingshus.

Mange tunghørte trakk frem problemer med bruk av tekniske hjelpemidler, blant annet p.g.a. støynivået på mange offentlige steder. Dette understreker behovet for at tekniske hjelpemidler settes inn i en sammenheng der også omgivelsene for øvrig gir gode forutsetninger for bruken. Dessuten ble det presisert at når slikt utstyr blir installert, må det holdes ved like.

3.3 Kommunale etaters behov og tilgjengelig utstyr

I 1997 ble eget spørreskjema sendt til 350 enheter hvorav 196 svarte. Formålet med spørreundersøkelsen var å finne ut hvilke tjenester som blir mest benyttet av døve, samt frekvensen. Tjenestene ble delt i fem grupper: alders-/sykehjem, barnehager, grunnskole, kommunale tjenester (herunder sosialtjeneste, hjelpetjeneste, rehabilitering, servicesenter og øvrige tjenester) og offentlig forvaltning (herunder rådmannskontor, ordførers kontor, sentrale og desentrale administrasjoner, byggesaksarkiv med mer).

Få av enhetene var kjent med Telenors tekstelefonformidling på nr 149, en tjeneste som gjør dem i stand til å kommunisere med døve foreldre/pårørende. Blant dem som kjente til tekstelefontjenesten ble den lite benyttet. Det var følgelig ikke samsvar mellom døves behov for kommunikasjon via nevnte hjelpemidler og nivået på deler av det kommunale tjenestetilbudet. På spørsmål om de ønsket bedre hjelpemidler for å betjene gruppen, var det spesielt skoler og kommunale tjenester som anførte slike behov. Mange svarte at de ikke visste, noe som tilsa at informasjon om hva som faktisk fantes, ikke var tilstrekkelig.

3.4 Private, fylkeskommunale og statlige etater

Kun 24 av 122 etater besvarte spørreskjemaet som ble sendt ut – selv etter purringer per brev. De som fikk skjemaet tilsendt, var valgt ut på grunnlag av de behovene og ønskene som døve og tunghørte hadde anført. Legevakt, fastleger, post, politi og trygdekontor var blant de høyest rangerte av brukerne, men ingen av etatene svarte. Blant dem som svarte var det liten grad av tilrettelegging.

4. Oppsummering og avgrensning i forhold til tiltak

Kunnskapen om hørselshemmedes behov ble på grunnlag av spørreundersøkelsene oppsummert til å være liten. Vi har ikke indikasjoner på at situasjonen er meget bedre i dag. Døve og tunghørtes Kunnskapen om hørselshemmedes behov ble på grunnlag av spørreundersøkelsene behov er lite ivarettatt i generell samfunnsplanlegging med lovhjemlede tiltak, men løses mye gjennom individrettede velferdsordninger.

Etter at prosjektet ble gjennomført, er kommunikasjonssituasjonen noe forbedret idet utbredelsen av internett og mobiltelefon er mye større. Dette er særlig til hjelp for yngre døve som lettere tar i bruk ny teknologi enn eldre. Bildetelefon har blitt mer vanlig og gir store muligheter, men betinger tegnspråktolkere. I Trondheim kommune er informasjonstjenesten for hørselshemmede som fantes da prosjektet ble gjennomført, utvidet til "Rådgivningstjenesten for døve og døvblinde". Rådgivningstjenesten kan tilby døve

Trondheim kommune

og døvblinde råd og veiledning, informasjon om ulike offentlige tjenester og rettigheter, formidle kontakt og bistå i møter med det offentlige hjelpeapparatet. Rådgivningstjenesten bistår også med skrivehjelp, samt at den informerer de kommunale tjenestene om døve og døvblinde og deres spesielle situasjon og behov. Rådgivningstjenesten kan likevel ikke erstatte behovet for tilrettelegging for hørselshemmede på de enkelte tjenestesteder.

Vi avgrenser prosjektet her til å foreslå tiltak til forbedring av hørselshemmedes situasjon i forhold til kommunale tjenester. Hva gjelder private aktører, fylkeskommunale og statlige etater kan Trondheim kommune ikke pålegge noe, og interessen syntes å være liten på kartleggingstidspunktet. Til grunn for forslagene i saken her ligger forvaltningslovens bestemmelser om opplysnings- og veiledningsplikt som innebærer at kommunen har ansvaret for forsvarlig kommunikasjon med folk vi møter i tjenesten. Prosjektet her tangerer et annet prosjekt under "Trondheim – en funksjonsvennlig by", nemlig prosjektet om offentlig informasjon for orienteringshemmede og eldre, jf delprosjekt 4. Der legges det til grunn at kommunen skal ivareta visse borgerrettigheter for alle innbyggere. Det betinger blant annet bekjentgjøring om kommunale tjenester og visse typer informasjon. De to prosjektene er harmonisert i forhold til hverandre hva gjelder type hjelpemidler og ansvar for funksjon og vedlikehold.

4.1 Kommunikasjonsutstyr

Kommunikasjonssituasjonene kan være både direkte, telefonisk og elektronisk. Det er viktig at kommunikasjonsutstyr og lokalitene tilpasses. I veileder publikumsbygg, jf delprosjekt 1, er kravspesifikasjoner nedfelt. Det er viktig at veilederen benyttes ved utforming og innredning av arealer og ved installasjon av utstyr.

Det kreves ulik tilrettelegging for døve og for tunghørte. Den kommunale administrasjonen må være beredt i forhold til begge. For de fleste samtalekonstellasjoner som er nevnt ovenfor trengs det tekniske hjelpemidler, men forholdet til døve må ivaretas spesielt.

Døve og tunghørte har, på grunn av kommunikasjonsvanskene, ikke samme mulighet som hørende til å gå innom et offentlig kontor uten forutgående avtale. Dette fører til at deres mulighet til å benytte offentlige tjenester på linje med hørende er sterkt redusert. I forbindelse med Trondheim kommunes omorganisering til "Felles dør" vil mottaksfunksjonen til ulike kommunale tjenester i bydelene være samlet, noe som medfører at det blir færre steder å forholde seg til.

4.1.1 Døve

For at tegnspråkbrukere skal få et kvalitativt likeverdig tilbud som hørende bør det i de nye publikumsskrankene innen "felles dør" og byutviklingsområdet finnes en bildetelefon. Bildetelefonen bør stå i eget rom fordi kommunikasjon på tegnspråk kan oppfattes av andre tegnspråkbrukere. Muligheten for å skjule det som blir sagt, er ikke til stede. Bildetelefon formidler både lyd og bilde og brukes til tegnspråklig kommunikasjon som så fjerntolkes av en sentralt plasserte tolk. Det bør vurderes opprettet en funksjon for tegnspråktolk som er på post via slik bildetelefon. Dette må være en person som som kjenner det kommunale tjenesteapparatet godt. Tegnspråktolken bør i tilfelle tilknyttes Rådgivningstjenesten for døve og døvblinde. En slik funksjon bør vurderes opp mot muligheter for samarbeidsavtale med Tolketjenesten ved Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag. En egen kommunal funksjon kan innebære innsparing i forhold til utgifter til tolk fra Hjelpemiddelsentralen, den vil være enklere og samtidig kunne dekke andre behov overfor brukergruppen.

Det bør utredes hvordan teknologien vil endre seg i tiden som kommer. Bildetelefoner er dyre i innkjøp;

Trondheim kommune

web-kamera og bredbånd kan bære aktuelt og betydelig billigere.

Døve i alle aldre bruker i stor grad mobiltelefon i kommunikasjon med andre. Dette har medført at behovet for kostbare teksttelefoner har minsket i forhold til da prosjektet ble gjennomført.

I forbindelse med opprettelsen av "Felles dør" bør det i publikumsmottaket i hver bydel finnes en mobiltelefon med et offentlig kjent nummer som døve (og andre) kan benytte til timebestilling og annet.

4.1.2 Tunghørte

Overfor tunghørte vil ulike lydoverføringssystem/forsterkerutstyr være aktuelt:

Fastmontert teleslynge m/forsterker. Dette er trådløs overføring av lyden rett inn i brukerens høreapparat såfremt vedkommende har apparatet innstilt i høremodus (T-stilling). Lydsignalet høres i høreapparatet uansett hvor brukeren befinner seg i rommet. Teleslynge kan imidlertid ikke monteres i tilstøtende rom innen samme etasje eller mellom etasjer fordi teleslyngene vil ha innvirkning på hverandre.

IR-anlegg. I et IR-anlegg overføres lydsignalet trådløst via infrarødt lys. IR-anlegget virker bare innenfor det rommet hvor det er montert og kan således være et alternativ til fastmontert teleslynge.

Skrankeslynge. Dette anlegget består av en forsterker, en mikrofon og en slynge innebygget i en plate. Med høreapparatet i T-stilling vil brukeren høre en resepsjonist bedre fordi lyden forsterkes i høreapparatet. Anlegget kan påvirkes av datamaskiner, og hensyn må tas ved plassering.

FM-anlegg. FM-anlegg er bærbart forsterkeranlegg med mikrofon der mikrofonen kan sendes rundt til dem som snakker. Et alternativ er et bordmikrofonsett som har flere mikrofoner tilknyttet i en boks, og der den hørselshemmede har på seg en miniteleslynge.

- Forsterker og telespole. I telefonsamtaler, benytter tunghørte helst telefon med forsterker og innebygd telespole i telefonrøret. Med en volumknapp kan lydstyrken reguleres etter behov. Tunghørte som skal snakke i telefon fra et kommunalt kontor, bør derfor ha tilgang på en telefon med forsterker.

- Teksttelefon og PC med teksttelefonprogram. Sterkt tunghørte kan, i likhet med døve, kommunisere per teksttelefon. I kommunen bør det finnes egne teksttelefoner eller PC med teksttelefonprogram som betjenes av en ansvarlig ved de ulike enhetene. Dersom teksttelefonen ikke er kontinuerlig betjent, må den ha på en autosvarer som gir beskjed om hvordan og når brukeren kan nå en saksbehandler. Et alternativ kan være nettverksbasert teksttelefonsystem som består av egen telefonserver med analoge modem og teksttelefonprogrammet Wintext Server. Systemet kan benyttes i eksisterende datanettverk i Trondheim kommune og gjør det mulig å benytte teksttelefoni på flere steder.

- Kommunalt ansatte med PC kan benytte denne til å sende tekstmeldinger (SMS) til brukere som har mobiltelefon. Slike meldinger må inneholde en postmottaksadresse for elektronisk post til den enkelte enhet og telefonnummeret til mobiltelefonene med offentlig kjent nummer, jf pkt 4.1.1, slik at brukeren kan få tatt kontakt.

4.2 Forslag til tiltak i kommunale enheter

4.2.1 I kommunale bygg/mottak der det er felles resepsjon og det gis tilbud om flere tjenester

Trondheim kommune

På grunn av ulikhet i behov er tiltakene delt opp i forhold til døve og tunghørte. Begge gruppene har reelle behov og må ikke settes opp mot hverandre. Noen tiltak vil være felles. I mottak under "Felles dør" og i servicetorget for byutviklingsområdet foreslås følgende tiltak i prioritert rekkefølge:

Døve	Tunghørte	Felles
Bildetelefon	Skrankeslynge	Døvetolk
Webkamera	FM-anlegg m/minislynge og samtaleforsterker	Mobiltelefon
	Telefon m/forsterker	Wintex 32 tekst-telefonprogram

Egen kommunal tolketjeneste i tilknytning til bildetelefon eller samarbeidsavtale med Tolketjenesten ved Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag må avveies.

4.2.2 Møterom

I møterom som eksempelvis ligger i rådhuset og i forvaltningsenhetene for "Felles dør" foreslås følgende utrustning.

- Teleslyngeanlegg med trådløs mikrofon, alternativt IR-anlegg eller bærbart anlegg
- Eventuelt videokonferanseutstyr

Tilsvarende vil være aktuelt også i andre lokaler som eksempelvis møte-/undervisningsrom i skoler, Senter for voksenopplæring, PPT for voksne, Rådgivningstjenesten for døve og døvblinde, Prinsen kinosenter, Hovedbiblioteket. Slik utrustning må ivaretas av ansvarlig enhet innenfor ordinær aktivitet.

4.2.3 Mobilt utstyr

Mobil utstyrspakke til utlån for desentrale enheter:

- Mobilt FM-anlegg og teleslyngekoffert.

5. Ansvarsforhold

Som hovedregel har den enkelte enhet ansvar for å definere behov for tilrettelegging i tråd med prinsippene som nedfelles i saken her, samt for budsjettering, drift, vedlikehold opplæring og informasjon utad. Det er imidlertid naturlig å se utrustning som nevnt i punktene 4.2.1, 4.2.2 og 4.2.3 i relasjon til ny lokalisering for "Felles-dør"/samlokalisering. Ansvaret for første gangs innkjøp av foreslåtte tiltak foreslås derfor lagt til rådmannen hva gjelder de fire nye bydelssentrene, innenfor vedtatt budsjettramme for "Felles dør"/samlokalisering. Dersom det må prioriteres mellom publikumsmottak, prioriteres installasjon av full pakke i det mest sentrumsnære publikumsmottaket, Midtbyen. Øvrige behov for tilgjengelighetstiltak må ivaretas av den enkelte enhet innenfor ordinær aktivitet.

Ved første gangs installasjon av tekniske hjelpemidler skal kjøpet inkludere krav til leverandøren om en første gangs opplæring av personalet, en enkel og oversiktlig bruksanvisning for utstyret, samt at det skal inngås serviceavtale. Sistnevnte er viktig på grunn av at det er avansert teknologi som er involvert, og fordi vi allerede har erfaring for at utstyret er sårbart for feil.

Erfaring hittil viser at tekniske hørselshjelpemidler underforbrukes i kommunen på grunn av manglende kunnskap og/eller sporadisk bruk. Det er også erfaring for at installert utstyr ikke vedlikeholdes slik det bør

Trondheim kommune

for å være operativt. Ansvar for opplæring i bruk og vedlikehold av utstyr legges til enhetsleder der utstyret er plassert. I et publikumsmottak og i bygninger der møterom utrustes bør det være minimum én ansvarlig til å betjene utstyret og til å bistå kolleger med bruk av utstyret.

Ved behov for opplæring i bruk av utstyret etter første gangs kjøp skal Enhet for ergoterapi bistå enhetene på bestilling fra disse.

Enhet for ergoterapitjeneste administrerer samarbeidsavtale med Prima AS om kommunalt korttidslager for hjelpemidler. Mobil utstyrspakke, jf pkt 4.2.3, foreslås kjøpt inn til korttidslageret som ivaretar oppgaven med ajourhold, utlån og opplæring av dette utstyret.

Logopedisk senter, Rådgivningstjenesten for døve og døvblinde, skal bistå enhetene på bestilling ved behov for råd og veiledning om hvilken kommunikasjonsform som kan fungere best for døve/tunghørte/døvblinde.

Både Rådgivningstjenesten for døve og døvblinde og Enhet for ergoterapitjeneste kan gi andre enheter råd og veiledning vedrørende valg av tekniske hjelpemidler dersom nye behov oppstår.

Tilgjengelig kommunikasjonsutstyr for hørselshemmede ved kommunens enheter skal skiltes med relevant skilt/piktogram i h.h.t. forslag til skiltplan som foreslås i delprosjekt 2.

Den enkelte enhet har selvstendig ansvar for papir-/internettbasert informasjon om egne tjenester og kommunikasjons hjelpemidler i forhold til hørselshemmede.

**Delprosjekt 6- TILGJENGELIGHET TIL KOLLEKTIVE
TRANSPORTMIDLER**

Forslag til vedtak:

**Formannskapet tar rapport om Sør-Trøndelag fylkeskommunes prosjekt om
”Informasjon til orienteringshemmede og eldre” til orientering.**

**Formannskapet ber rådmann påse at relevant erfaringer fra dette prosjektet og fra
brukerorganisasjoner generelt benyttes i Trondheim kommunes deltakelse i forsøket
med alternativ forvaltningsorganisering av transportsystemet.**

1. Bakgrunn

Problemområde ”Transport” besto i formannskapets vedtak av to delprosjekter med underpunkter:

- Tilgjengelighet til kollektive transportmidler herunder
 - tilgjengelighet til og i rutebusser (inkl. laventrébuss)
 - holdeplassinformasjon
 - annonsering over høytaler
 - visuell annonsering
- Serviceruter

En stor andel av dette arbeidet er i utgangspunktet Sør-Trøndelags fylkeskommune sitt ansvar idet de fram til i dag har hatt bestilleransvaret for kollektivtrafikken i Trondheim kommune. Fylkeskommunen er dermed premissleverandør og formell utfører for mye av arbeidet som er gjennomført. Trondheim kommune har vært en aktiv deltager blant annet i prosjekt- og arbeidsgrupper, og har høstet gode og viktige erfaringer fra arbeidet.

Punktene angående annonsering og holdeplassinformasjon er dekket av det fylkeskommunale ”*Prosjekt Informasjon for orienteringshemmede og eldre*” som var et toårig forsøksprosjekt med 875.000,- i prosjektmidler fra staten og tilsvarende fra Sør-Trøndelag fylkeskommune. Prosjektrapporten forelå i desember 1999, og noen tiltak er endret i tiden etter dette. En del tiltak og arbeid, blant annet serviceruter, er videreført i fylkeskommunens ”*Prosjekt for attraktive kollektivårer*” – også støttet av midler fra samferdselsdepartementet. Sluttrapporten for dette arbeidet var ferdig i desember 2002, og deler av denne er gjengitt i saksutredningen. Punktet ”Tilgjengelighet til og i rutebusser” er gjennomført av Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Statens Vegvesen gjennom ulike samarbeidsformer.

Erfaringer og resultater fra ”*Prosjekt Informasjon for orienteringshemmede og eldre*” og ”*Prosjekt for attraktive kollektivårer*” refereres i dette vedlegget. Førstnevnte rapport i sin helhet ligger som **uttrykt vedlegg 6**.

2. Prosjekt Informasjon for orienteringshemmede og eldre

Prosjektet var et toårig forsøksprosjekt med en ramme på kr 1.750 mill. Prosjektet hadde sin forankring i nasjonale, regionale og lokale planer.

Trondheim kommune

Arbeidet var organisert med prosjektgruppe og referansegruppe.

Prosjektgruppen besto av representanter fra:

Norges Blindedeforbund lokalt, Trondheim Hørselsforening, Trondheim Døveforening, Pensjonistenes fellesorganisasjon, AS Trondheim Trafikkselskap, Trafikanten Midt-Norge AS, Trondheim kommune, Statens vegvesen (gikk senere over til referansegruppa), Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Referansegruppen besto av representanter fra:

Elevrådene i kommune og fylkeskommune, Rådene for funksjonshemmede i kommune og fylkeskommune, Foreningen for døv/blinde i Trondheim, Trondheim og omegn lokallag av Norges Dysleksiforbund, Transportbedriftenes landsforening, avd. Sør-Trøndelag, NSB Persontrafikk Nord, NSB Biltrafikk AS, AS Gråkallbanen.

Prosjektet hadde følgende mål:

Bedre tilgjengelighet til informasjon om/på kollektivtransport for orienteringshemmede og eldre
Økt forståelse hos berørte instanser for målgruppens behov
Forbedret samarbeid mellom målgruppene og berørte instanser

Bedre tilgjengelighet for de valgte målgruppene forventes å gi en generell forbedring også for flere av de andre kategoriene passasjerer.

Følgende 17 tiltak er gjennomført:

1. Rutetabell for AS Trondheim Trafikkselskap på internett tilpasset blinde/synshemmede og døve
2. Hjemmesider for Trafikanten Midt-Norge, www.tmn.as. Rutetabell for NSB Biltrafikks (Nettbuss) nordgående ruter på internett. Linker mot Trondheim Trafikkselskap og NSB Biltrafikk (Nettbuss)
3. Uttesting av rutetabeller på CD, TTs linjenett
4. Distribusjon av rutetabeller med stor skrift
5. Markedsføring av ruteinfo 177
6. Teksttelefon hos Trafikanten Midt-Norge på Trondheim Sentralstasjon
7. Opprettelse av ruteinfo på telefaks for døve hos Trafikanten Midt-Norge
8. Teleslynge ved Trondheim Sentralstasjonen v/ Trafikanten Midt-Norge
9. Informasjonskilt for blinde og synshemmede ved busspir på Trondheim Sentralstasjon
10. Utarbeidelse og distribusjon av "Trondheim Sentralstasjons guide for syns- og hørselshemmede"
11. Analyse og revisjon av TTs rutetabell
12. Installasjon av lys samt forstørret ruteinfo på 20 holdeplasser på linje 1
13. Automatisk holdeplass-annonsering om bord i bussene på linje 4, 20 og 36
14. Utarbeidelse av funksjonsbeskrivelse av busscomputer
-teknisk løsning for automatisk annonsering av holdeplasser samt annen info i lyd og bilde
-teknisk løsning med signal fra holdeplass/terminal om å stoppe busser for påstigning ved ønsket holdeplass
15. Infobrosjyre "Slik kan du bidra til at eldre og syns/hørselshemmede kan reise tryggere" – distribuert til all vognbetjening, billettører og annet servicepersonale i fylket
16. Informasjonsmøter med blinde/synshemmede, døve/hørselshemmede og eldre med den hensikt å kommunisere tiltakenes iverksettelse og innhold
17. Endring av rutiner (i forbindelse med ruteendring, nye tilbud, flytting av holdeplasser og andre forandringer i kollektivsystemet) for kommunikasjon mellom transportørene og målgruppens

Trondheim kommune

organisasjoner

Evalueringen av tiltakene har skjedd gjennom dybdeintervju blant målgruppens brukere i november 1999. For ett av tiltakene, "automatisk holdeplassannonsering", er det i tillegg gjennomført to spørreundersøkelser; en undersøkelse blant alle kategorier passasjerer som reiste på busser med dette systemet den 24.11.99, og en annen (uke 47 1999) blant sjåførene som skal betjene utstyret for automatisk holdeplassannonsering.

Kjennskapen om tiltakene hos målgruppen (blinde/synshemmede, døve/hørselshemmede og eldre) synes å være høy. Dette tyder på at prosjektet lyktes bra med sin informasjonsplan. Tiltakene har i varierende grad gitt bedre tilgjengelig informasjon hos den primære målgruppen. Samlet sett kan tiltakene sies å ha hatt en positiv nytte for målgruppene i prosjektperioden

Tiltak 1 og 2, utvikling av ruteinformasjon og hjemmesider, har bare i begrenset grad gitt bedre tilgjengelighet for blinde. Sidene er godt tilrettelagt for syns-/hørselshemmede og døve, blant annet med ruteinfo via e-post. Til tross for at det finnes hjelpemidler, synes imidlertid PC-bruken å være begrenset blant blinde. I hverdagen ble derfor manuell informasjon foretrukket. Blant døve er imidlertid tilgjengeligheten bedret, noe som sannsynligvis er forsterket gjennom at Team Trafikk nå har et "bussorakel" for SMS/mobil. For den siste gruppen er PC og internett et vanlig hjelpemiddel. Ruteheftene har fortsatt for liten skrift til å kunne være brukbar for synshemmede.

Tiltak 3, uttesting av rutetabeller på CD - TTs linjenett: rutetabell for blinde og synshemmede ble lagt ut på CD og spredt til målgruppens organisasjoner, kollektivselskaper og lignende samt IT-miljøene. Hensikten var å få tilbakemelding på oppbygging og utvikling av rutetabellen samt spre kunnskap om hvordan rutetabell for prosjektets målgrupper kan bygges opp for å gi bedre tilgjengelighet.

Tiltakene 4, 5, 6, 7 og 8 med henholdsvis maxitabeller, ruteinfo 177, teksttelefon, telefaksnummer og teleslynge er godt mottatt. Alle primærgruppene synes at tilgjengelighet til ruteinfo er blitt bedre. Tiltakene er i varierende grad prøvd. Dette kan ha sammenheng med i hvor lang tid tiltakene har vært i funksjon. Dette gjelder spesielt for de tre siste tiltakene.

Tiltak 9 og 10 med tilrettelegging ved Trondheim Sentralstasjon og brosjyren "Guide for syns- og hørselshemmede" er godt mottatt hos døve og syns-/hørselshemmede.

Tiltak 11 med analyse og forslag til revisjon av TTs rutetabell ble overbrakt selskapet som grunnlag for forbedringer i framtidige versjoner. Primær målgruppe var synshemmede.

Tiltak 12 med forstørret ruteinfo og bedre lys på holdeplasser langs linje 1, Gråkallbanen, ga en klar forbedring for synshemmede. Etter at fylkeskommunens prosjekt ble avsluttet, har Trondheim kommune som kjent inngått avtale om leskur etc med firma Adshel, hvor også lys på en del holdeplasser inngår.

For tiltak 13 med automatisk holdeplassannonsering har det for prosjektets målgrupper vært en klar forbedring, den digitale stemmen bør imidlertid være høyere og mer tydelig. Også blant andre kategorier reisende på linjene 4, 20 og 36 er 8 av 10 passasjerer fornøyd med denne annonseringen. Blant sjåførene var det bare 42 % av de spurte som brukte systemet sist de kjørte buss med dette utstyret. 71 % av sjåførene som svarte mente at utstyret kunne bedre deres hverdag slik at de bedre kunne konsentrere seg om kjøringen.

Trondheim kommune

Tiltak 14. Funksjonsbeskrivelse av busscomputer; i Sør-Trøndelag utvikles et nytt elektronisk billetteringssystem for alle kollektive transportmidler i fylket; IBIS (Integrerte Betaling- og InformasjonsSystemer). Her vil det meste av nødvendig informasjonen for annonseringen finnes. Målet har derfor vært å sikre at det ikke oppstår barrierer for å inkludere andre moduler, for eksempel automatisk holdeplassannonsering i IBIS. Statens vegvesen har satt i gang planlegging av bussholdeplasser ved Blindeforbundet og Einar Tambarskjelves gate med ledelinjer og monitorer med sanntids høytalerinformasjon på holdeplassene. Blindeforbundet deltar i planleggingen. Prosjektet er finansiert av midler fra Vegdirektoratet.

I tiltakene 15 og 16 ble det utarbeidet og distribuert informasjonsbrosjyre til vognbetjening, billettører og annet servicepersonale i fylket. I tillegg ble det gjennomført en informasjonsplan i prosjektperioden. Dette førte til avdekking av stort behov for informasjon om aktuelle tiltak rettet mot spesielle brukergrupper.

Gjennom tiltak 17, endring av rutiner i forbindelse med endringer og fornyelse, ble det utviklet nye rutiner knyttet til informasjon om kollektivtilbudet, og likedan bedre rutiner for innspill og høring fra gruppene med syns-/hørselshemmede og eldre.

Arbeidet i prosjektgruppen har gitt deltagerne økt kunnskap om målgruppens behov. Prosjektleders oppfatning er at forståelsen for behovsdekning også har økt. Det ligger imidlertid en utfordring i å kunne ivareta deler av behovene da dette kan kreve en økt ressursinnsats samtidig som mange aktører og uklar ansvarsfordeling innenfor transportsystemet kan føre til problemer med gjennomføringen av tiltakene. Prosjektarbeidet har utviklet samarbeidet mellom berørte instanser og målgruppene.

Det ligger derimot store utfordringer i å ta dette inn i den ordinære framtidige saksbehandling og planlegging. Det har hittil vist seg at erfaringene fra prosjektet ikke er videreført i særlig grad. Fylkeskommunens kontakt med grupper med spesielle krav til utforming og service skjer i dag i hovedsak gjennom det fylkeskommunale rådet for funksjonshemmede, og prosjektet har ikke ført til konkrete endringer i administrative rutiner eller organisering av arbeidet i fylkeskommunen.

3. Prosjekt for Attraktive Kollektivårer

Samferdselsdepartementet har i flere år gitt støtte til forsøk med kollektivtransport gjennom bl.a. større pakker av tiltak. Ordningen kalles "Tilskudd til utvikling av rasjonell og miljøvennlig transport". Formålet med ordningen var å bidra til å utvikle mer behovsrettede, ressurs- og miljøvennlig transportløsninger.

Samferdselsdepartementet innvilget i oktober 2000 midler til tiltakspakken "Prosjekt for Attraktive Kollektivårer" i Sør-Trøndelag. Prosjektet omfatter bybusstransport og er geografisk avgrenset til Trondheim.

Bakgrunnen for søknaden var at ambisiøse mål om satsing på kollektivtransport i Trondheim og omliggende region sto i sterk kontrast til faktisk utvikling. Med enkelte unntak hadde utviklingen gått i motsatt retning. Kollektivtransporten stagnerte eller vokste mindre enn biltrafikken. Det var vedtatt konkrete tiltak for å bedre kollektivtilbudet, men tiltakene var bare delvis realisert.

Gjennom tilsagnet om prosjektmidler fra Samferdselsdepartementet har det vært mulig å realisere deler av de politisk vedtakene. Tiltakspakken "Prosjekt for Attraktive Kollektivårer" inkluderte flere tiltak hvor flere kan knyttes opp til "Trondheim – en funksjonsvennlig by":

Trondheim kommune

- Opprettelse av 2 serviceruter "Flexibussen"
- 25 nye laventre-busser for enklere ombordstigning
- Nye monitører ved Trondheim sentralstasjon
- Nye rutekart og bedre ruteinformasjon på holdeplassene
- En massiv markedskommunikasjon om kollektivtransportens fordeler

I tillegg har Statens Vegvesen gjennomført

- Uttesting av sanntids ruteinformasjon på holdeplasser (del av IBIS) - pågår
- Utbedring av trasé og holdeplassforhold for laventrebussene på riksveger

Prosjekt for Attraktive kollektivårer har som hovedmålsetting å bidra med økt antall kollektivreiser på bekostning av biltransport.

Tiltakspakken har vært organisert som et prosjekt. Prosjektgruppen har bestått av Statens Vegvesen, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Trondheim Kommune, Team Trafikk AS (tidligere AS Trondheim Trafikkselskap) og Trafikanten Midt-Norge AS. Sluttrapporten forelå i desember 2002.

4. Tilgjengelighet til kollektive transportmidler - laventrébusser

Skal kollektivtransporten bli attraktiv, må det tas hensyn til alle sider ved reisen, både takst, reisetid, utforming av transportmidler, holdeplasser og trafikantinformasjon. Med laventré-busser blir kollektivsystemet mer tilgjengelig for flere, og spesielt for passasjerer med bevegelseshemming, mye bagasje, barnevogn og små barn. Også for alle andre blir det enklere å bruke bussen. Tiden som brukes på holdeplassen blir dessuten kortere.

13 av laventré-bussene trafikkerte i hele 2001. Fra november 2001 ble ytterligere 12 nye laventré-busser satt i drift, og de trafikkerte fra den tid på følgende ruter:

• 3 busser	Rute 8 Stavset-sentrum-Risvollan-sentrum-Stavset
• 11 “	Rute 5 Buenget-sentrum-Dragvoll-sentrum-Buenget
• 2 “	Rute 46 Pirsentret-Tillerbyen/Sandmoen t/r
• 2 “	Rute 15 Sentrum-St. Olavs Hospital-Stavset t/r
• 4 “	Rute 9 Sentrum-Heimdal-Dragvoll-sentrum t/r
• 3 ”	Rute 20/60 36/66 Tyholt og Jakobsli

I november 2003 fikk Team Trafikk AS levert 12 nye laventrébusser som skal trafikkere den ”tyngste” bussruta i Trondheim er rute 5; Buenget – Dragvoll. Det er planlagt innkjøp av opptil 15 laventrébusser til i 2004. Alle busser som anskaffes til ordinær rutekjøring i byområdet vil i framtida være laventré.

Bruk av laventré-busser krever tiltak på holdeplassene fordi det må være høyere kantstein for å få utnyttet bussenes fordeler, - oppnå trinnfri adkomst til bussen. Slike tiltak i infrastrukturen er det vegholder som er ansvarlig for, og arbeidet foregår som et samarbeid mellom etatene Trondheim kommune og Statens vegvesen. Tilpasning av holdeplasser til laventrébusser innebærer at høyden på kantstein øktes fra ca 12 cm som er normalt til, 16 cm. Denne høyden er en omforent løsning som er blitt diskutert med Team Trafikk AS. Når en laventrébuss blir senket, er høyden opp til gulvet ca. 18 cm, men for at dørene skal kunne åpnes, og av sikkerhetshensyn, er det valgt en løsning med 16 cm høyde. Dette er tatt inn i Trondheim kommunes normaltegninger for ombygging eller anleggelse av nye holdeplasser.

Trondheim kommune

I 2001 ble hele holdeplassen på østsida av Munkegaten, fra Dronningens gt og til Olav Tryggvasons gt, tilrettelagt for laventrébusser. I 2002 ble hele Trondheim sentralstasjon endret, slik at kantsteinshøyden ble 16 cm. I tillegg ble en del mindre holdeplasser justert.

I et samarbeid mellom Trondheim kommune og Team Trafikk AS gjennomføres det årlig en kartlegging for å finne holdeplasser og annet som bør/må justeres for at det skal være mulig å benytte laventrébusser. Arbeidet foregår kontinuerlig; ved eventuelle problemområder tar Team Trafikk AS kontakt med Trondheim Byteknikk som deretter finner om og hvordan arbeidet kan utføres. Fram til nå har Team Trafikk AS stått for prioriteringen av holdeplassene som skal bygges om. Det er ikke inngått noe formalisert samarbeid med de berørte brukerorganisasjonene i forbindelse med prioritering av hvilke holdeplasser som skal tilrettelegges for laventrébusser.

Det har i de siste årene vært avsatt ca. 1 mill. kr. årlig til formål å bygge om holdeplasser som kan betjenes av laventrébusser. For 2003 ble det utført det justeringer/ombygginger på ca 10 holdeplasser rundt om i hele kommunen. Totale kostnader var ca. 1.1 mill. kr. For å oppgradere alle holdeplasser slik at de fungerer i henhold til intensjonene for laventrébusser, er det nødvendig med investeringer i en helt annen størrelsesorden.

5. Serviceruter - Flexibussen

Servicerutene startet 6. november 2000. Dette er et skreddersydd tilbud spesielt tilrettelagt for eldre og funksjonshemmede som har vanskeligheter med å benytte det ordinære rutetilbudet i Trondheim. Servicerutene er imidlertid åpen også for andre trafikanter. Servicerutene går i traséer hvor antall eldre og dagens TT-brukere er høyest. Ordningen har derimot ingen annen samordning med TT-ordningen, den er kun et supplement. Bussene går i fast rute, men på bestilling hentes passasjerer opptil 200 meter fra traséen.

Traséene for servicerutene er:

- Lade-sentrum-St.OlavHospital, 2 avganger t/r
- Hasselbakken -Valentinlyst-St.Olavs Hospital-sentrum, 3 avganger t/r

Fra januar 2002 ble et nytt boligområde tilpasset eldre, Bergheim Terrasse, inkludert i traséen for Flexibussen mellom Hasselbakken og sentrum. Det ble også opprettet en trasé mellom sentrum og Ilsvika.

6. Forsøk med alternativ forvaltningsorganisering av transportsystemet

Trondheim kommune overtok fra januar 2004 fylkeskommunens bestilleransvar for kollektivtrafikken innenfor bykommunens grenser. Dette vil gi Trondheim kommune en helt annen rolle og andre muligheter i arbeidet med å utvikle kollektivtilbudet i egen by. Erfaringer fra andre byer og tidligere statlige og fylkeskommunale prosjekter vil danne grunnlag for vurderingene av hvilke verktøy og virkemidler kommunen bør benytte for å gjøre kollektivtransport mer tilgjengelig for alle brukergrupper. Brukerorganisasjonene sitter åpenbart med stor kompetanse som Trondheim kommune med det nye ansvaret for kollektivtransporten må gjøre seg nytte av når tilbudet utformes. Kommunens organisering av ansvarsområdene er for tiden i støpeskjeen.

Trondheim kommune vil fortsette arbeidet med å tilrettelegge og utforme det offentlige transporttilbudet på

Trondheim kommune

en slik måte at det kan brukes av alle mennesker. Prinsippene for universell utforming skal ligge til grunn, slik at alle grupper brukere i så stor utstrekning som mulig kan benytte offentlig kollektivtransport uten behov for tilpasning og spesielle tiltak.

Erfaringer fra ovennevnte prosjekt viser at det er mye å hente i dialog og samarbeid med brukerorganisasjoner. I kommunens videre arbeid vil det være viktig at en formalisert brukermedvirkning bidrar til videreutvikling av kollektivtrafikken langs disse linjene.

Delprosjekt 7 – GATEMILJØ I TRONDHEIM

Forslag til vedtak:

Formannskapet tar saken til orientering.

1. Status

Retningslinjer for "Tilpasning av gatemiljøet for funksjonshemmede" ble enstemmig vedtatt i Formannskapetets møte 27. juni 2001. Nedsenking etter Trondheimsmodellens prinsipper var imidlertid med i normtegnningene for Trondheim kommune lenge før dette.

Vedtaket fra 2001 lød:

Formannskapet vedtar retningslinjer vedr. "Tilpasning av gatemiljøet for funksjonshemmede", slik disse fremgår av saksfremstillingen.

Retningslinjene skal danne norm for tilrettelegging av trafikkmiljøet i Trondheim, slik at hensynet til bevegelseshemmede, orientershemmede og kommunale etater blir ivarettatt.

Selve retningslinjene ligger som **uttrykt vedlegg 7**.

2. Erfaringer fra bruk av retningslinjene

I prosjekteringen av gatemiljø har retningslinjene vist seg å være et godt verktøy. De er godt innarbeidet både i prosjekteringen og i utførende ledd. Det har derimot vært problemer i forbindelse med tradisjonell reasfaltering fordi dette har utjevnet høydeforskjellen. I dag benyttes mer og mer reasfaltering i form av "repaveing". Dette innebærer at kjørebanen freses og nytt asfaltdekke utlegges i en og samme operasjon, slik at asfaltdekket "i prinsippet" ikke kommer høyere enn før. Man ser i praksis at dette som oftest blir bra.

Det er dessverre slik at Trondheimsmodellen ikke alltid blir benyttet på veger hvor Statens vegvesen er tiltakshaver. Trondheim kommune og brukerorganisasjonene ønsker at Trondheimsmodellen blir brukt på alle veger i kommunen.

Enkelte steder mangler nedsenking i kantsteinslinja. Dette kan skyldes flere forhold, f.eks at det er vedtatt og oppmerket gangfelt i ettertid, og at de fysiske justeringene med tanke på nedsenking ikke er tatt med. Det er også mangel på ledelinjer og markeringer for svaksynte.

Trondheimsmodellen var i utgangspunktet tenkt for sentrumsnære forhold (Midtbyen), bl.a for å sikre en god plassering av nedsenkingen i forhold til fasadeliv o.l. jfr. blinde og svaksynte. Formannsapsaken i

Trondheim kommune

2001 gjorde retningslinjene gjeldende for hele Trondheim.

Det pågår nå revisjon av normtegninger for Trondheim kommune. Det vil da framgå enda tydeligere hvordan nedsenkingsforholdene skal være ved bl.a gangfelt, avkjørsler og gang- og sykkelveger.

Formannskapsaken formaliserte brukermedvirkning gjennom Kommunalt råd for funksjonshemmede. Det innebærer at administrasjonen årlig setter opp prioritering av nødvendige tiltak på gater og fortau innenfor budsjettammen og fremlegger denne for rådet slik at dette blir hørt før effektivering.

Forslag til vedtak:

Formannskapet tar saken til orientering.

1. Status

Rapporten "Bom i boligområder" er resultatet av et utredningsarbeid om egenskaper ved tiltak rettet mot trafikksikkerhet og tilgjengelighet i boligområder i Trondheim kommune. Arbeidet ble gjennomført av SCC Trafikon på oppdrag fra Trondheim kommune, Plan- og bygningsenheten, med økonomisk støtte fra Sosial- og helsedepartementet. Arbeidet ble gjennomført i 1997, og rapporten ferdigstilt i 1998. Rapporten drøfter hvordan de ulike hensyn kan prioriteres og kombineres på en bedre måte enn det som var tilfelle da. Rapporten er distribuert til relevante organisasjoner, borettslag, boligbyggelag og andre, artikler er sendt fagtidsskrift, og rapporten er gjennomgått ved kommunale enheter som berøres av problematikken.

Rapporten ligger som **utrykt vedlegg 8**.

2. Bakgrunn

Ønsket om å klargjøre formaliteter og praksis vedrørende bommer som settes opp i tilførselsveiene i borettslag/sameier i Trondheim kom primært fra bevegelseshemmedes organisasjoner.

3. Ulike brukergrupper

I boligområder finner vi ulike brukergrupper som påvirkes på forskjellige måter av tiltak som endrer trafikksikkerhet og tilgjengelighet. Endringer i tilgjengelighet vil i denne sammenhengen ha størst effekt for bevegelseshemmede, og det vil være av sentral betydning for valg av bosted for disse at de tiltakene som settes inn for å bedre trafikksikkerheten ikke samtidig hindrer tilgjengeligheten til boligene.

4. Virkning og krav til bommer

I og med at bevegelseshemmede i vesentlig grad får beskåret sin adgang til et boligområde pga. manuelle bommer bør denne løsningen tilpasses slik at bommen kan åpnes ved bruk av standard personbil. I følge leverandøren av en mye benyttet bomløsning, lar dette seg gjøre innen akseptable økonomiske rammer

Dersom sikkerhetsproblemene fortsatt anses som uløst, bør det vurderes å etablere motorisert bom med fjernkontroll for aktuelle brukergrupper.

5. Tilskuddsgrunnlag

Husbanken har låne- og tilskuddsordninger til rådighet for tiltak som gir bedre utomhuskvaliteter i boligområder ved boligprosjekter eller samlet plan for minimum fem boliger. Her vil byggeherren eller hans representant være søker. I dette ligger at tiltaket primært er arealorientert.

Rikstrygdeverket gir stønad etter søknad fra enkeltperson, dvs. den funksjonshemmede selv. Det finnes eksempel på at søknad om midler til motorisert bom er innvilget.

6. Bommer i Trondheim - prinsipper for tiltak

Gjennom kartlegging ved utsendelse av spørreskjema og direkte kontakt med borettslag/sameier er det gjennomført studier av bommer i 7 områder. De fleste bommene er av typen Autogate-bilsperre, dvs. manuell bom der større kjøretøy kan skyve bommen til åpen stilling, mens for personbiler må fører/passasjer ut av bilen for å skyve opp bommen for hånd.

Det er gått nærmere inn på løsningsmetoder som arealplanlegging, juridiske og fysiske tiltak, i tillegg til kombinasjoner av disse. Følgende tabell viser prinsipper for valg av tiltak:

	Areal-planlegging	Juridiske tiltak	Fysiske Tiltak	Kommentar
Nye områder	X	(Supplement)		Det bør planlegges etter prinsipper for trafiksikkerhet og tilgjengelighet
Eksisterende områder		X	X	Fysiske tiltak innføres der de juridiske tiltakene ikke får den tilsiktede virkningen

Av tabellen framgår at prioriteringen mellom trafiksikkerhet og tilgjengelighet i nye områder, primært bør løses gjennom arealplanleggingen, mens det i eksisterende områder anbefales å benytte fysiske tiltak først etter at de juridiske evt. har vist seg ikke å fungere.

Det kan tenkes kombinasjoner av tiltak som ivaretar både sikkerhet og tilgjengelighet. Hvilke tiltak, og hvordan de bør utformes, vil ofte avhenge av lokale forhold. F.eks. kan det for et boligområde med en primær adkomstsider vurderes å gjøre denne fri for innkjøringsmuligheter inn til selve boligområdet, slik at det legges opp til å parkere utenfor og gå inn. Kjøreadkomst kan så etableres fra motsatt side slik at kjørevegen blir noen lenger i avstand og tid, og heller ikke så åpenbar å bruke til daglig.

For alle bomløsninger vil det være nødvendig for et borettslag/sameie å søke om tillatelse ut fra bestemmelsene i plan- og bygningsloven med tilhørende byggeforskrifter.

For boligområder hvor det i dag er bom er det videre naturlig å foreta en gjennomgang av hele boligområdet mht. behovet for og effekten av trafikkreduserende tiltak. Dersom juridiske eller andre fysiske tiltak enn bommer vil kunne tilfredsstille kravene til trafiksikkerhet og framkommelighet, bør disse velges framfor å beholde løsninger med bom.

7. Konklusjon

Ønsket om bom i boligområder er drevet fram av behovet for å ivareta trafiksikkerheten, og hensynet til trafiksikkerhet og barns levestandard prioriteres framfor beboernes og besøkendes tilgjengelighet til boligene.

Denne reduksjonen i tilgjengelighet slår imidlertid ulikt ut for beboergruppene. De funksjonshemmedes mulighet til å velge bosted påvirkes i særlig grad av dette. Trondheim kommune har som mål at utformingen av og tilgjengeligheten til våre boligområder skal være så god at også disse gruppene står rimelig fritt i sitt valg av hvor de vil bo. Det er derfor ønskelig å begrense bruken av bom i boligområder. Hensynet til både trafiksikkerhet og tilgjengelighet skal i størst mulig grad løses gjennom arealplanleggingen, og ikke ved bruk av bom - som er å anse som et avbøtende tiltak. Trondheim kommunes behandling av søknader om etablering av bom i boligområder skal gjennomføres på en måte som ivaretar dette.

Forslag til vedtak:

Formannskapet tar saken til orientering.

1. Bakgrunn

De fleste tiltakene i prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by", er rettet mot bevegelseshemmede, orienteringshemmede og hørselshemmede. Delprosjektet "Luftforurensning" er imidlertid primært rettet mot allergikere. Når det gjelder problematikken og forslag til tiltak i dette delprosjektet, har det vist seg at saken er godt ivaretatt gjennom det arbeidet som kommunens administrasjon gjorde i forlengelsen av Miljøplanen for Trondheim og i prosjektet "Bedre byluft".

2. Prosjektet Bedre byluft

Hensikten med dette arbeidet har blant annet vært å få fram utvikling av luftkvaliteten sett i forhold til nye nasjonale retningslinjer og forskrifter og vurdere tiltak for å redusere luftforurensningen i Trondheim. Prosjektet omfatter både faglig arbeid og kampanjer.

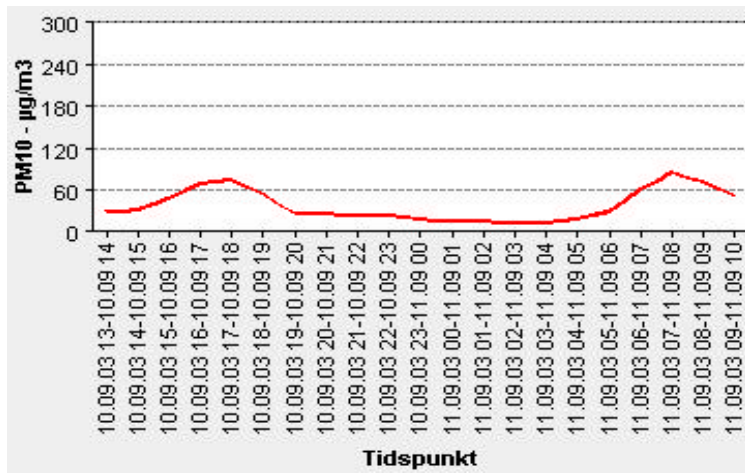
Ren luft er viktig for både helse og trivsel. Lokale luftforurensninger gir i perioder betydelige helse- og trivselsproblemer i Trondheim for store deler av befolkningen. Målinger og beregninger viser at de største problemene er knyttet til svevestøv (PM₁₀) og benzen. Hovedårsaken til svevestøvproblemene er bruk av piggdekk på bare veier. Benzen-problemene skyldes det lokale trafikkarbeidet og mengden benzen (C₆H₆) i drivstoff. I tillegg er lufta til tider forurensset av nitrogendioksid (NO₂).

Problemstillingene har vært oppe til politisk behandling i Trondheim flere ganger. Politiske vedtak fra 1990-tallet er sammenfattet i Bystyresak 0046/99 (arkivsaksnr. 99/04064) *Luftforurensning i Trondheim med hovedvekt på veitrafikk og svevestøv*. Denne saken var oppe til behandling i Bystyret 3. juni 1999. I denne saken ba Bystyret om at det fortsatt arbeides aktivt i Trondheim kommune for å skape bedre byluft og komme fram til tiltak for å redusere den helseskadelige lufta for kommunens innbyggere. Dette ble fulgt opp i sak til bystyret 25. januar 2001; *Bedre byluft i Trondheim. Status og forslag til tiltak*.

Arbeidet for forbedret luftkvalitet pågår fortsatt. Tiltak for bedre varslingsmodeller for veitrafikkstøv og for varslingsrutiner med prognoser for luftkvalitet er innarbeidet, og piggdekkforbud i Midtbyen er som kjent innført. I et samarbeid mellom SFT, Statens vegvesen og NILU (Norsk institutt for luftforskning) legges lokal luftkvalitet ut på internett på adressen www.luftkvalitet.info. Figuren under viser eksempel på slik type informasjon.

Konsentrasjon PM10 10-11. september i Elgeseter gate

Trondheim kommune

Forslag til vedtak:

Formannskapet vedtar at delprosjektet i foreslått form ikke lenger synes aktuelt, og at alternative former for avis for orienteringshemmede går ut over rammen for prosjektet "Trondheim – en funksjonsvennlig by". Trondheim kommune vil vurdere deltakelse i eventuelt alternativt prosjekt.

1. Bakgrunn og konklusjon

Tiltaket ble lansert for å tilgjengeliggjøre dagsavis for synshemmede og lesehemmede. På den tiden hadde avisa "Nordlys" i Tromsø et slikt tilbud mens tilbudet ellers var /er avisstoff som sendes ut med Norges Blindeforbunds lydavis i form av en ukentlig kassett med opptil to uker gammelt stoff.

Det ble tatt kontakt med Adresseavisen for å sondere mulighetene for å få til noe tilsvarende i Trondheim. Det var imidlertid klar melding tilbake om at avisen ikke anså dette som aktuelt ut fra kundegrunnlaget og kostnadene.

Tiltaket lydkassettavis vurderes i dag som utdatert, og dagens teknologi for utvikling av god norsk talesyntese og internett bør kunne utnyttes til tilrettelegging og distribusjon av dagsavis på lyd. I prosjektet har vi vurdert at dette er altfor omfattende innenfor rammene av et kommunalt prosjekt. Hva gjelder syntetisk lyd, har både Nordisk Språkteknologi og NTNU-miljøer vært involvert tidligere. Innenfor prosjektet Trondheim – en funksjonsvennlig by melder vi dermed at delprosjektet ikke er gjennomført.

Delprosjekt 11- HANDIKAPTOALETT I MIDTBYEN

Forslag til vedtak:

Formannskapet tar saken til orientering.

1. Bakgrunn

Trondheim kommune manglet i mange år offentlig toalett i Midtbyen som har vært tilgjengelig for bevegelseshemmede. Gjennom prosjektet ble det foreslått å etablere et slikt toalett i Presidentveita i tilknytning til Homemannsgården. Samtidig håpet man på å finne en god løsning for avfallscontainer for torghandlerne.

Det viste seg underveis i prosessen at denne løsningen var vanskelig å gjennomføre på grunn av arkeologiske forhold. Saken har senere funnet sin løsning gjennom de reklamefinansierte gatetoalettene fra firmaet Adshel som er utplassert på seks steder i Trondheim.

Toalett med full handikaptilpasning er i dag utplassert i:

- Munkegata ved sør-vestre Torvkvadrant
- Fjordgata ved krysset med Nordre gate
- Bakke bro på nord-østre side
- Bispegata ved Katedralskolen
- Elgeseter gate vis-à-vis Studentersamfundet.
- Ved Ilaparken

Plasseringen av toalettene er tidligere presentert og godkjent i byggesaker.

Norges Handikapforbund ble kontaktet på et tidlig stadium i planleggingen av toalettene, og representanter fra forbundet har deltatt i arbeidet med:

- Valg av planløsning for toalettene
- Valg av utstyr
- Plassering av toalettene

Modellen som ble valgt er fullt handikaptilpasset, anbefalt av Norges Handikapforbund sentralt og tilfredsstiller alle krav i Plan- og bygningsloven.

Så langt har administrasjonen utelukkende mottatt positive tilbakemeldinger fra brukerne.

Delprosjekt 12- TILRETTELEGGING OG ETTERBRUK AV VM-ANLEGGET I GRANÅSEN

Forslag til vedtak:

Formannskapet tar saken til orientering.

1. Bakgrunn og gjennomføring

I forbindelse med VM på ski i 1997 ble det lagt ned mye arbeid i å gjøre arrangementene godt tilgjengelige, særlig for bevegelseshemmede og døve. Tilretteleggingen var vellykket, og det kom positive tilbakemeldinger både under og etter VM.

Av tiltak kan nevnes:

- egen tribune for rullestol- og krykkebrukere på langrennsarenaen
- transport til og fra anlegget for bevegelseshemmede
- tilrettelagte toalettforhold
- tribune- og tolkemuligheter for døve
- tilgjengelighet til hopparenaen rett fra terreng
- gode parkeringsmuligheter

2. Etterbruk

Stigningsforholdene til handikap-toalett i bygningen ved hopparenaen tilfredsstiller ikke kravene, men ved større arrangement leies det inn ekstra toalett, også handikap-toalett.

Det er ingen fast og formalisert kontakt med brukergruppene i forbindelse med Trondheim kommunes drift av anleggene i Granåsen, men kommunen har heller ikke mottatt henvendelser om behov for dette.

Erfaringene fra større arrangement viser at i tillegg til fysisk tilrettelegging trengs det dialog og koordinering mellom etater/involverte parter. Trondheim kommune er ansvarlig for slik koordinering ved egne arrangement, og vi skal bidra der andre arrangører ber om bistand og deltagelse ved bruk av anlegget.

Rådmannen i Trondheim, 21.07.2004

Magnus Heide Westerberg
kommunaldirektør

Anne Karine Dogger
saksbehandler

Vedlegg : Utrykte vedlegg 1 - 8